

Nejde o udržateľnosť,
ale o to, čo chceme udržať

KLÍMA:
NOVÝ PRÍBEH

Charles Eisenstein

„Na tejto knihe nie je nič, čo by bolo ‚konvenčné‘ – takmer každá kapitola flirtuje s kontroverznými myšlienkami a my ako čitatelia môžeme z tejto odvahy čerpať. V čase, keď vstupujeme na cestu k spoločenskej a ekologickej regenerácii, toto je poslanstvo, ktoré musí byť jasne počuté všade.“

– HELENA NORBERG-HODGEOVÁ,
autorka a tvorkyňa filmov *Ancient Futures*
a *The Economics of Happiness*

„Toto je prelomová kniha. Eisenstein prichádza s odvážnym, pozitívnym a presvedčivým pohľadom prinášajúcim plné a náležité pochopenie súčasných ľudských problémov. Ide o radikálny posun od utilitárneho spôsobu videnia sveta k spôsobu integrálnemu, koreniacemu v cite pre posvätno, ktorý uznáva vnútornú hodnotu prírody i života.“

– SATISH KUMAR,
autor, zakladateľ Schumacher College a editor *Resurgence & Ecologist*

„Táto kniha je dostatočne odvážna, citlivá a prenikavá, aby dokázala prebudiť pravdu pochovanú hlboko v našich srdciach: Že planetárnu krízu, ktorej dnes čelíme, môžeme prekonať len prostredníctvom revolúcie lásky. Každého z nás pozýva k opusteniu vzorcov vojnového myslenia a k uvedomeniu si našej prepojenosti so všetkým životom na Zemi.“

– JODIE EVANSOVÁ, spoluzakladateľka CodePink

„Jasná výzva k opätovnému spojeniu s našou žijúcou Zemou prostredníctvom lásky. Eisenstein prináša hlbokú analýzu a presvedčivé argumenty v prospech kolektívneho prekonania rozdeľujúceho redukcionizmu i hlasov falošných Prorokov skazy a Prorokov popierania, ktoré vedie k revitalizácii vzťahov postavených na úcte.“

– BROCK DOLMAN,
riaditeľ WATER Institute a zakladateľ Occidental Arts and Ecology Center

Charles Eisenstein

KLÍMA

Nový príbeh

Inštitút Gaia 2020

Copyright © 2018 by Charles Eisenstein. Some rights reserved.

Ⓒ This work is licensed under a Creative Commons

Translation © 2020 by Vladimír Lobotka

Obálka Anka Branišová

Sadzba Martin & Renata Třešňákovi

Tlač P+M Turany

Slovak edition © 2020 by Inštitút Gaia, o. z.

e-mail: info@institutgaia.sk

<http://institutgaia.sk>

ISBN 978-80-973281-1-5

*Venované pokorným ľuďom,
na ktorých tichej službe stojí svet.*

Obsah

Podakovanie	11
Predslov: Stratený v bludisku	13
1. KRÍZA BYTIA	15
Stratená pravda	15
Povaha „Oni“	21
Boj	26
2. KLIMATICKÝ FUNDAMENTALIZMUS	33
Naozaj na ničom inom nezáleží?	33
Dôsledky uhlíkového redukcionizmu	36
Spoločenská klíma	43
Honba za Príčinou	46
Matka všetkých príčin	49
Miesto, z ktorého vyviera odhodlanie	54
3. KLIMATICKÉ NÁZOROVÉ SPEKTRUM A JEHO POZADIE	57
Na čej strane som?	57
Návšteva sveta skepticizmu	63
Koniec sveta	72
Veda ako inštitúcia	76
Nesprávna diskusia	80

4. PARADIGMA VODY	85
Odlišné šošovky	85
Lesy a stromy	87
Orgány Gaie	93
Päťtisíc rokov klimatickej zmeny.	101
5. UHLÍK: EKOSYSTÉMOVÝ POHĽAD	105
Uhlík, pôda a život	105
Posadnutosť emisiami	112
Omyly geoinžinierstva.	116
Kult kvantity	121
6. DOHODA S ČERTOM	129
Riziká naratívu o globálnom otepľovaní	129
Dôvody pasivity	132
Prečo by som mal milovať svojho syna?	139
Kupčenie s prírodou	143
Práva prírody	147
7. REVOLÚCIA JE LÁSKA	151
Nosorožec a všetko ostatné	151
Betónový svet	156
Okolnosti našej voľby	163
8. REGENERÁCIA	169
Uzdravenie pôdy.	169
Prečo je regeneratívne poľnohospodárstvo marginálne?	173
Nakŕmenie hladnej planéty.	177
Uzdravenie vody	182
Vzájomné potreby ľudí a planéty.	185
Opatrovanie divočiny	187

9. ENERGIA, POPULÁCIA A ROZVOJ.	193
Paradigma sily.	193
Zmysel rozvoja	197
Prechod k hojnosti	202
Populácia.	205
10. PENIAZE A DLH	211
Hra so stoličkami	211
Imperatív rastu	215
Vývoj a dlh	219
Pokrytectvo	222
Prvky ekologickej ekonómie	225
11. OTÁZKA SRDCA	233
Vo vedu veríme	233
Keby sme len vedeli, že je schopná cítiť	240
Moc krajiny.	246
Oživovanie skutočnosti	251
12. MOST K ŽIVÉMU SVETU	257
Bibliografia	265
O autorovi	273
Ďalšie tituly vydané Inštitútom Gaia	274

Podakovanie

Túto knihu som mohol napísať iba vďaka priateľom a spojencom, ktorí podporujú priestor, z ktorého píšem a pripomínajú mi, že som sa nezbláznil. Patria medzi nich Bayo Akomolafe, Ben Phelan, Brad Blanton, Camila Morenová, David Abram, Frank Phoenix, Helena Norberg-Hodgeová, Gigi Coyleová, Ian MacKenzie, Jodie Evansová, Joshua Ramey, Kelly Broganová, Laurie Youngová, Lissa Rankinová, Lynn Murphyová, Manish Jain, Marie Goodwinová, Matthew Monihan, Michael Lerner, Miki Kashtanová, Orland Bishop, Pat McCabeová, Polly Higginsová, Satish Kumar a mnoho ďalších, niektorí z nich skutočne drahí. Chcel by som sa tiež poďakovať tým takmer neznámym ľuďom, ktorí ma zaplavujú svojou veľkorysťou a povzbudeniami; mecenášom, ktorí ma finančne podporovali v rokoch, keď som písal túto knihu; a najmä mojej manželke Stelle, za jej vieru v moje najlepšie ja; mojím rodičom, za päťdesiat rokov ich lásky; mojím deťom, za to, že mi ukazujú budúcnosť; a mojej prvej žene Patsy, ktorá mi ukázala silu života uzdraviť sa.

Predslov:

Stratený v bludisku

Kde bolo, tam bolo, stratil sa raz človek v bludisku. Ako sa tam dostal, to je iný príbeh – možno, aby odhalil tajomstvo alebo našiel poklad. Nech to bolo akokoľvek, dnes už zabudol, ako a prečo sa tam ocitol. Drží sa len matnej spomienky (alebo spomienky na spomienku) na slnkom zaliatej ríšu, ktorá mu prezrádza, že bludisko je len malý výsek reality. Nejakto sa tam dostal a tak musí existovať aj cesta von. Byť vo vnútri je ale v poslednej dobe stále ťažšie a ťažšie. Teplota v bludisku rýchlo stúpa a on vie, že ak čoskoro nenájde východ, zomrie. To, čo kedysi predstavovalo vzrušujúce bádanie, sa stalo ohromnou pascou.

Zúfalo sa vrhá všetkým smermi a hľadá cestu von. Vľavo, vpravo, vľavo, vpravo, hore a dole, dookola beží v kruhoch, narážajúc do slepých uličiek, len aby sa opäť a opäť ocitol na počiatočnom bode. Začína si zúfať – po všetkom tom úsilí sa nikam nedostal.

Zhromaždenie hlasov v jeho hlave mu núka rady: ako bežať rýchlejšie, ako sa rozhodovať múdrejšie. Poslúchne prvý, potom druhý, no nech sa spoľahne na akúkoľvek radu, výsledok je vždy rovnaký. Niekedy, uprostred tej kako-fónie, počuje aj iný hlas, tichší, ktorý mu hovorí, „Zastav.“ „Takto sa nikam nedostaneš,“ prehovára k nemu. „Jednoducho, stoj!“

Ostatné hlasy pobúrene reagujú, „Nemôžeš zastaviť. Nemôžeš poľaviť. Dostať sa odtiaľto máš šancu iba na svojich dvoch a situácia je tak naliehavá, že by si nimi mal hýbať ešte rýchlejšie. Neostáva veľa času. Treba konať hneď. Keď sa odtiaľto dostaneš, potom budeš môcť oddychovať koľko len chceš.“

Človek teda ešte pridá, hlavou sa mu prehánajú nové plány, až kým zo seba nevyžmýka poslednú kvapku sily. Po mnohých zákrutách a otáčkach sa však opäť ocitá v strede bludiska.

Teraz už musí zastaviť. Z úplného vyčerpania a zúfalstva sa zrúti na zem. Hukot hlasov ustúpi a jeho myseľ ostane konečne tichá, ako keď vyčerpáte

každú možnosť a zrazu neviete, čo ďalej. Teraz má šancu zamyslieť sa nad svojimi potulkami a v prázdnom priestore jeho duševného pokoja sa rodia nové vhlady. Uvedomí si, že jeho naháňanie sledovalo istý vzorec. Možno po každej ľavej zákrute odbočil doprava. Pamätá si aj to, že keď prebiehal popri malých tmavých chodbách, ignoroval ich, pretože nevyzerali veľmi sľubne. Spomína si tiež na tajné dvere, ktoré pri svojom náhlení nemal čas preskúmať. V tom tichu začína rozumieť štruktúre územia, ktorým sa hnal a blúdil.

Jeho srdce a dych sa spolu s jeho myslou postupne ukludnia a v jeho vedomí sa zrazu objaví nový zvuk. Je to krásna melódia, ktorú, ako si uvedomil, bolo počuť po celý čas, len ju prehlušilo búšenie jeho krokov a chrapot jeho dychu. Vie, že s touto melódiou už nikdy nesmie stratiť spojenie.

Človek sa opäť vydáva na cestu, tentokrát však kráča pomaly. Vie, že ak spanikári a začne opäť bežať (pochopiteľne, vzhľadom na realnosť krízy, z ktorej sa snaží uniknúť), upadne do starých zvykov. Vedený svojím novým pochopením, skúma malé tmavé chodby, ktoré predtým zavrhol. Chvíľu mu trvá, kým odomkne a vstúpi aj do skrytých dverí. Aj tieto dvere a chodby občas vedú do slepých uličiek, ale teraz má aspoň nádej. Je v novom teritóriu, na neznámom území. Už sa viac neocitá na začiatku. Teraz už hľadá naozaj.

Ako tak necháva známe územia za sebou, jeho chápanie tej malej časti bludiska začína byť menej a menej užitočné. Čelí okamihom, keď sa musí rozhodnúť bez mentálnej mapy. Má odbočiť vľavo alebo vpravo? V týchto momentoch sa znovu zastaví, stíši sa a snaží sa zachytiť tú melódiu, ktorú si udržiava vo svojom vedomí. Z ktorej strany prichádza zvuk najjasnejšie? To je smer, ktorým sa vydáva.

Niekedy, keď nasleduje túto melódiu, sa zdá, že ho vedie nesprávnou cestou. „To predsa nemôže byť cesta von,“ rozmýšľa. Potom sa však chodba opäť stočí a on stále viac a viac dôveruje zvuku, ktorý k nemu volá.

Kráčajúc v smere tohto zvuku sa človek napokon dostane do poslednej chodby, ktorú spoznáva vďaka žiare denného svetla na jej konci. Vynorí sa do slnkom zaliateho sveta, o ktorom vždy vedel, že existuje; je krajší, ako si vôbec dokázal predstaviť. A vidí tam zdroj melódie, ktorá ho viedla. To jeho Láska mu po celý čas spievala.

1

Kríza bytia

STRATENÁ PRAVDA

Ešte stále si pamätám tú udalosť, vďaka ktorej som sa stal environmentalistom. Mal som sedem alebo osem rokov, stál som vonku s mojím otcom a pozorovali sme, ako okolo nás prelietal veľký krdel škorcov. „To je ale veľký krdel vtákov,“ povedal som.

Môj otec mi vtedy porozprával o holubovi sťahovavom, ktorého krdľov kedysi bývala plná obloha – boli tak obrovské, že dokázali tiahnuť z horizontu na horizont celé hodiny. „Dnes sú vyhynuté,“ povedal mi. „Ľudia jednoducho namierili svoje zbrane smerom k oblohe, náhodne strieľali a holuby z nej padali. Dnes nežije ani jeden.“ Vtedy som už poznal príbeh o dinosauroch, ale toto bolo po prvýkrát, keď som skutočne pochopil, čo znamená slovo „vyhynutý.“

V tú noc som vo svojej posteli plakal a plakal som aj veľa nocí potom. To bolo vtedy, keď som ešte vedel ako plakať – schopnosť, ktorú potom, čo vo mne zahynula pod vplyvom brutality obdobia chlapčenskej puberty v osemdesiatych rokoch, bolo takmer rovnako ťažké vzkriesiť, aké by bolo priviesť holuba sťahovavého späť na Zem.

Oba tieto typy vyhynutia spolu súvisia. Z akého stavu bytia vychádzame, keď hubíme ostatné druhy, ničíme zem i more a s prírodou zaobchádzame ako so zásobárňou zdrojov určenou pre maximalizáciu nášho krátkodobého úžitku? Niečo také je možné len pri obmedzení, znecitlivení a potlačení našej schopnosti cítiť empatiu a lásku. Toto znecitlivenie ale nie je len prostým výsledkom osobného zlyhania – je neoddeliteľné od veľkých kultúrnych príbehov, na ktorých stojí naša civilizácia, a tiež od sociálnych systémov, ktorých formovanie tieto príbehy podporujú.

Hoci opak sa môže zdať pravdou, po ceste smerujúcej k hromadnej záhube nás nevedie ani hlúposť, ani krátkozrakosť. Sú to príznaky hlbšej choroby. Povedali by ste, že alkoholika, ktorému by niekto neustále opakoval, že pitie škodí zdraviu, vzťahom a ekonomickej sebestačnosti, odstraší obraz jeho zúfalej budúcnosti a on prestane piť? Samozrejme, že nie. Za jeho nešťastným premrhávaním vlastnej budúcnosti v dočasnej úľave od vnútornej bolesti nie je hlúposť. Môžete mu kázať o poškodení jeho pečene ako dlho len chcete a možno dokonca povie: „Áno, máte pravdu,“ a na pár týždňov s alkoholom prestane, alebo sľúbi, že bude piť menej a naozaj to bude myslieť vážne. V skutočnosti sa však nezmení nič. Ako veľmi sa tento scenár podobá klimatickým diskusiám. Súhlasíme s obmedzením spotreby – a zároveň celkom ignorujeme sociálne a ekonomické podmienky, ktoré toto obmedzenie znemožňujú. Po takmer troch desaťročiach rozhovorov a dohôd o stave klímy emisie uhlíka naďalej rastú. Tento vzorec správania ďaleko presahuje otázku klímy. Druhy naďalej vymierajú, kolónie netopierov a včelstvá kolabujú, lesy chradnú, korálové útesy sa bielia a populácie slonov i veľrýb klesajú. Nikto nechce žiť na pustej, chorej alebo umierajúcej planéte, no podobne ako človek závislý na alkohole, ani my nie sme schopní zmeniť naše smerovanie.

Ako to je pri mnohých klišé, aj „naša závislosť na fosílnych palivách“ v sebe nesie skrytú pravdu. Zvyčajne počujem ľudí túto frázu používať s tónom plným odsúdenia alebo znechutenia (ktoré sú prejavom toho istého nedostatku empatie, aký tvorí jadro problému). Pokiaľ ale metaforu závislosti vezmeme vážne, je celkom na mieste sa pýtať, čo túto závislosť v skutočnosti poháňa.

Niektorí ľavičiarci tvrdia, že na vine je kapitalizmus. Sovietsky zväz však na životnom prostredí spôsobil rovnako závažné škody; a okrem toho, kapitalizmus ako taký (podobne ako komunizmus) je zasadený do systému hlbších presvedčení, ktorých základy sa do veľkej miery nachádzajú pod povrchom nášho bežného vedomia. Mojm zámerom je v tejto knihe odhaliť práve tieto hlbšie presvedčenia, aby som na ich základe mohol odvodiť pravidlá a stratégie pre skutočné ekologické uzdravenie. Opíšem ako množstvo snáh bojovať proti zmene klímy alebo zachrániť životné prostredie stavia na predpokladoch celkom totožných s tými, ktoré nás ženú k skaze. V tom, čo označujem ako *štandardný naratív* o zmene klímy, identifikujem zásadné rozpory a ukážem, akým spôsobom je samotné rámcovanie problému jeho súčasťou. Vysvetlím, prečo môžu riešenia vychádzajúce z tohto typu naratívu situáciu iba zhoršiť. Po takomto odhaleení bludiska preskúmam temné chodby a tajné dvere, ktoré dominantný diskurz ignoruje a na ktoré, naopak, *alternatívny príbeh sveta* vrhá svetlo.

Závislosť nie je poháňaná nesprávnymi myšlienkami. Závislosť vzniká nenaplnením základných potrieb. Človek závislý na obžerstve nie je vyhladovaný; prežíva hlad po spojení. Alkoholik sa chce jednoducho aspoň na chvíľu cítiť dobre. Hazardný hráč sa túži oslobodiť od ekonomických alebo psychologických obmedzení. Skutočnou túžbou ľudí závislých na porne je intimita a akceptácia. Tieto (nesporne trivializované) príklady vyjadrujú všeobecný princíp: túžba vzniká nenaplnením potrieb. Ak skutočný predmet túžby nie je k dispozícii, túžba sa presunie na jeho najdostupnejšiu náhradu. Aká potreba teda nie je uspokojená v prípade našej závislosti na fosílnych palivách?

V teórii o závislostiach existuje pojem prenosu závislosti: ak je závislý človek násilne zbavený predmetu svojej závislosti, túto závislosť zameria na niečo iné. Pacienti po bariatrickej operácii, ktorí sa už nemôžu prejedať, môžu mať tendenciu začať miesto toho piť alebo hazardovať. Prejedanie, pitie a hazard sú príznaky hlbšieho zranenia. Ukážem, že súčasná environmentalistická posadnutosť fosílnymi palivami je prejavom podobného obmedzenia. Je celkom možné, že by sa nám podarilo nájsť alternatívny zdroj paliva a aj napriek tomu by sme boli stále závislí na systéme ekonomiky a výroby, ktorý požíra tento svet.

Čo je to, čo vlastne v našej snahe o väčšie, rýchlejšie a viac hľadáme? Neskoršie kapitoly o energetike a poľnohospodárstve objasňujú, že problémy ľudstva nevyplývajú z kvantitatívneho nedostatku – napríklad hlad je takmer vždy výsledkom nerovnomerného prerozdelenia jedla. Prostredníctvom rastu sa usilujeme naplniť aj naše ostatné potreby, tie ale rast nemôže nikdy uspokojiť, pretože vo svojej podstate majú kvalitatívnu povahu. Základné ľudské túžby po spojení, komunite, kráse, posvätnosti a intimite sú uspokojované falošnými náhradami, ktoré žiadostivosť dočasne znecitlivujú, no v konečnom dôsledku vedú len k jej neustálemu narastaniu. Naše kolektívne závislosti sú poháňané traumou z našej hlbkej nenaplnenosti. Ekologické uzdravenie si vyžaduje, aby sa naša spoločnosť pozrela na koreň jej konzumných prejavov a preorientovala sa na kvalitatívny rast. Na to je však potrebné úplné preprogramovanie, pretože všetky naše veľké naratívy, od tých ekonomických až po vedecké, sú založené na kvantitatívnom myslení.

Zhoršenie stavu životného prostredia je iba jedným z aspektov iniciačných skúšok, ktoré našu civilizáciu podnecujú k prijatiu nového príbehu, novej mytológie. Pod mytológiou mám na mysli naratívy, na základe ktorých tvoríme naše chápanie toho, kto sme, čo je skutočné, čo je možné, prečo sme tu, ako sa rodí zmena, čo je dôležité, ako žiť život, ako sa svet stal tým, čím je a čo všetko by ešte mohlo byť pred nami. Ekologická degradácia je dôsledkom

dlhodobého pôsobenia našej súčasnej mytológie – nazývam ju Príbeh oddelenosti – ktorá prevláda niekoľko posledných storočí (a v určitých aspektoch niekoľko posledných tisícročí). Parafrazujúc Einsteina, k zvráteniu negatívnych dôsledkov pôsobenia tejto mytológie nebude môcť dôjsť z jej vnútra.

Podstatou Príbehu oddelenosti je oddelené Ja ponorené v „cudzom“ svete. Keďže ja som oddelený od vás, vaše blaho nemá na to moje žiadny vplyv. Ak sme vhození v čisto objektívnom vonkajšom svete, je celkom samozrejmé, že si navzájom konkurujeme – viac pre vás je totiž menej pre mňa. Ak dokážem tento súboj vyhrať a ovládnem vás, budem na tom lepšie a vy naopak horšie. Pre vzťah ľudstva k prírode vo všeobecnosti platí to isté. Čím účinnejšie dokážeme ovládať neosobné sily prírody, tým lepšie sa budeme mať. Čím efektívnejšie dokážeme našu inteligenciu vtlačiť do náhodného a nezmyselného vesmíru, tým bude svet lepší. Naším osudom je prekonať pôvodné hranice prírody, aby sme sa stali jej pánmi a vládcami. Vesmír podľa tohto príbehu nie je ničím iným, než atómami a prázdnom a nedisponuje žiadnou z osobných vlastností, ktorými sa ako ľudské bytosti vyznačujeme: inteligencia, zmysel, schopnosť vnímať, vyšší zámer a vedomie. Je teda na nás, vniesť tieto vlastnosti do mŕtvych stavebných prvkov vesmíru, jeho bezobsažných častíc a neosobných síl; otláčiť ľudskú inteligenciu na neživý svet.

Príbeh oddelenosti preniká všetkými inštitúciami moderného sveta. V mojich starších knihách som opísal, ako tento príbeh tvorí základ systému peňazí, práva, medicíny, vedy, techniky, a vzdelávania aj ako by sa tieto inštitúcie mohli vyvíjať, ak by boli zasadené do iného príbehu.

Cieľom tejto knihy je opísať možnosti prechodu k novému (a v mnohých ohľadoch starodávnejmu) príbehu, so špecifickým dôrazom kladeným na zmenu klímy a všeobecne environmentálnu krízu. Pri zmene mytológie ide o viac než len kognitívny posun. V tejto knihe ukážem, že pri vonkajších zmenách, ktorým čelíme, ide o niečo omnoho hlbšie, než len prechod z industriálnej spoločnosti k bezuhlíkovej ekonomike. S novým príbehom¹ je potrebné zosúladiť každý aspekt spoločnosti, hospodárstva a politického systému.

Termín, ktorý by som rád pre nový príbeh používal, Thich Nhat Hanh nazýva „spolubytím.“ Hoci toto slovo má budhistický podtext, nevyznámam

¹ Prídavné meno „nový“ používam v zmysle „nový dominantný naratív pre modernú civilizáciu.“ V skutočnosti však o celkom nový naratív nejde. Určitá verzia Príbehu spolubytia bola vyznávaná už staršími domorodými kultúrami a v západnej civilizácii sa objavoval tiež vo forme ezoterných učení, tradičných veľkých náuk a alternatívnej kultúry. Čo by teda bolo nové, by bola masová civilizácia fungujúca na princípe spolubytia.

budhizmus a na to, aby čitateľ dokázal oceniť vhlady, ktoré tento koncept prináša, to nie je potrebné ani pre neho.

Spolubytie nejde tak ďaleko, že by tvrdilo: „Všetci sme jedno,“ no tým, že hovorí, že existencia je založená na vzťahoch, radikálne rozvoľňuje rigidné hranice oddeleného samostatného Ja. To, kým som ja, závisí na tom, kým ste vy. Svet je súčasťou mňa takisto, ako som ja súčasťou neho. To, čo sa stane svetu, sa určitým spôsobom udeje aj mne. Stav kultúrnej klímy alebo politickej klímy ovplyvňuje podmienky geo-klímy. Keď sa jedna vec zmení, musí sa zmeniť aj všetko ostatné. Kvality typické pre Ja (vnímanie, vyšší zámer, zmysel, skúsenosť vedomého bytia) nie sú výhradne ľudskými vlastnosťami. A výsledky našich činov sa k nám nevyhnutne vrátia a ovplyvnia nás samotných.

Ak sa má niečo zmeniť, prepojenosť vyplývajúca zo spolubytia musí byť viac než len filozofickým konceptom. Musí sa stať spôsobom nazerania na svet, spôsobom bytia, strategickým princípom, no predovšetkým, musí ísť o reálne prežívanú skutočnosť. Snaha o jej vytvorenie čisto pomocou filozofických argumentov bude rovnako neúspešná ako riešenia klimatickej krízy na základe apelov na rozvážnosť a zdravý rozum.

Nádej na obnovu vonkajšieho prostredia začne existovať až potom, ako obnovíme náš vnútorný ekosystém a naplno rozvineme našu schopnosť cítiť a milovať. Rýchlosť postupu každého uzdravenia odráža tie ostatné a to isté platí aj pri každej forme vyhynutia. Tým nechcem naznačiť, že by sme sa mali vzdať vonkajšieho aktivizmu v prospech kultivácie nášho vnútorného sveta. Chcem povedať to, že láska a empatia predstavujú reálne prežívaný rozmer Príbehu spolubytia a bez ich vedenia nie je možné z tohto príbehu efektívne konať, ani mu skutočne slúžiť. To ony sú tou piesňou, ktorá nás vyvedie z bludiska. Ak sa chceme nechať viesť ich radami, musíme znovu získať našu schopnosť počúvať, ktorú trauma a ideológia znecitlivili a zúžili na veľmi obmedzenú mieru.

Až potom budeme vedieť, ako zmeniť systémy, ktoré Oddelenosť podporujú oslabovaním našich prirodzených väzieb s komunitou, rastlinami, zvieratami, krajinou a životom a nahrádzaním týchto väzieb plochými technologickými a finančnými vzťahmi sprostredkovanými masovou spoločnosťou. (Niet divu, že pri takomto ochudobnení sme stále hladní po „viac.“)

Láska je rozšírením vlastného „Ja“ o „Ty.“ V láske je vaše blaho neoddeliteľné od toho môjho. Vaša bolesť ma trápi a vaše šťastie mi prináša pocit radosti. Ideológia modernity nás obmedzuje sponšovaním identity nášho Ja a znižovaním všetkého mimo neho na úroveň nemých, necitlivých objektov alebo sebastredných protivníkov. Starostlivosť o druhých, z ktorej nemáme

priamy osobný úžitok sa v tomto kontexte mení na obyčajný sebaklam, podobný láske, ktorú človek cíti k svojmu miláčikovi – tehle.² Možno práve preto toľko environmentálnej rétoriky prichádza v podobe varovaní, že ak nezmeníme naše postoje, povedie sa nám zle. Argumenty, ktoré sa týkajú našich záujmov či potrieb označujeme ako „racionálne.“ V tejto knihe ukážem, že racionálne dôvody nie sú dostatočné; že ekologická kríza od nás vyžaduje revolúciu lásky.

Pre izolované a oddelené Ja obklopené „cudzím“ svetom je láska niečím iracionálnym. Mysel ponorená v logike oddelenosti je vždy v konflikte so srdcom. V logike spolubytia to tak nie je, pretože tá pripúšťa, že to, čo sa deje „inému,“ nech už ide o uväznených, bombardovaných či ľudí pašovaných priekupníkmi, alebo vyrúbané, znečistené a vyhynuté časti prírodného sveta, sa v istom zmysle deje aj nám samotným – nášmu Ja. V Príbehu spolubytia sú srdce a myseľ zjednotené a pravda je poznávaná prostredníctvom lásky.

Ak láska je pravdou, zdroj našej evidentnej krátkozrakosti sa stáva zjavným. Je ním znečitlivenie schopnosti milovať. Nevidíme, že to, čo znehodnocujeme a ničíme, je súčasťou nás samých. Nevidíme, že naša závislosť od oceánov, dažďových pralesov a každého živého systému na Zemi nie je podmienená len našim prežitím; že v hre ide o viac než len naše prežitie. Ide o našu ľudskosť. Ide o naše najplnšie bytie. Ak prehlušíme lásku, uveríme, že môžeme páchať škody bez toho, aby sme poškodzovali seba samých.

Samozrejme by som nenapísal knihu, ktorá by len vágnym spôsobom sľubovala, že láska zachráni tento svet. Ako túto axiómu žiť na celosystémovej úrovni? Ako prekonať to, čo tento prístup blokuje? Ako prebudiť našu utlmenú empatiu? Ako diagnózu, ktorú som naznačil, pretaviť do praxe na

² Priznanie: Pri cvičení *čchi-kungu* používam špeciálnu tehlu, ku ktorej, priznávam, pociťujem relatívne silnú náklonnosť. Pokiaľ ide o iracionalitu lásky, chcel by som citovať jednu báseň od sci-fi autora Isaaca Asimova. Aj vy vnímate za tým všvedkárske grobianstvo náznak tvrdej porážky?

Povedz, prečo hviezdy na oblohe žiaria,
Povedz, prečo stonky brečtanu sa plazia,
Povedz mi, čím je to, že modrá je farba neba,
A ja ti poviem, prečo tak milujem teba.

To jadrová fúzia robí hviezdnu žiaru,
A tropizmy stoja za vinutím brečtanu,
Rozptyl lúčov činí modré nebesá,
Pre hormóny v semenníkoch, moje srdce vždy plesá.

úrovni politiky a ekologického uzdravenia? Toto sú otázky, ktoré sú predmetom tejto knihy.

POVAHA „ONI“

Ako zrejme viete, vymieranie druhov sa neskončilo v devätnástom storočí. Osud holuba sťahovavého bol len predzvestou pohromy, ktorá teraz ohrozuje život na celej planéte, pohromy, ktorá sa týka každého jedného z nás. Tou pohromou je ochudobňovanie života vo všetkých mysliteľných významoch tohto spojenia. Vymieranie druhov je jeden typ ochudobnenia; všeobecný pokles biodiverzity ďalší; a rovnako je to s rozširujúcimi sa púšťami na súši a v oceánoch a s všeobecným ústupom života aj na miestach, na ktorých je ešte zeleň. Aj keď druhy úplne nevyhynú, ich počty často klesajú na drobné zvyškové populácie, zmenšia sa na malú časť svojho pôvodného rozsahu, strácajú poddruhy a genetickú rozmanitosť a obývajú výrazne zjednodušené ekosystémy. Toto chradnutie biologického života je sprevádzané ochudobňovaním ľudského života a kultúrnej vitality. Všetko toto je súčasťou rovnakej krízy.

Nedávno som sa v Severnej Karolíne zoznámil s farmárom, ktorého budem nazývať Mike, človekom zeme, ktorého rodina tu je už tristo rokov. Jeho silný prízvuk, ktorý sa v tomto veku masovej lingvistickej homogenizácie v dôsledku masmédií stáva čoraz vzácnejším, naznačoval konzervatívne „južanské hodnoty.“ Bol skutočne plný trpkosti, hoci nie ako obvykle proti rasovým alebo liberálnym previnilcom; namiesto toho sa pustil do zdĺhavého prejavu o vládnych papalášoch, chemtrails, bankách, 11/9 konšpirácii, apatii „oviec“ a tak ďalej. „My ľudia, musíme vstať a dať ich dolu,“ povedal, no v jeho hlase nebol ani náznak zápalu, iba beznádejné zúfalstvo.

Opatrne som nadhodil myšlienku, že páchatelia týchto zločinov sú sami uväznení v naratíve, v ktorom všetko, čo robia, je videné ako potrebné, správne a opodstatnené; a že ak sa prikloníme k paradigme, v ktorej je zlo porázané prostredníctvom väčšej sily, budeme takí istí ako oni. Presne tento prístup totiž vedie k princípom kontroly (sociálnej, lekárskej, materiálnej alebo politickej) využívaných tými, ktorých by sme chceli zvrhnúť. Okrem toho som povedal, že ak by došlo k vojne za zvrhnutie týchto tyranov, ak by došlo k silovému zápasu o moc, boli by sme vopred odsúdení na neúspech. Oni sú tí majstri vojny. Disponujú zbraňami, bombami, peniazmi, dozorným štátom, médiami a politickou mašinériou. Ak máme mať nádej, musí existovať iný spôsob.

Možno práve to je dôvod, prečo toľko skúsených aktivistov po desaťročiach boja podľahne zúfalstvu. Milí čitatelia, myslíte si, že môžeme poraziť vojensko-priemyselno-finančno-poľnohospodársko-farmaceuticko-mimovládno-vzdelávaco-politický³ komplex v jeho vlastnej hre? Súčasné environmentálne hnutie, a najmä hnutie proti zmene klímy, sa pokúša presne o to, čím nielen riskuje prehru, ale niekedy žiaľ situáciu napriek svojim čiastkovým víťazstvám dokonca zhoršuje. Ekologická kríza nás vyzýva k hlbšej revolúcii. Jej základom je obnovenie toho, čo moderný svetonáhlad a jeho inštitúcie takmer priviedli k zániku: nášho hlboko prežívaného pochopenia živej inteligencie a vzájomného prepojenia všetkých vecí. Necítiť toto spojenie znamená byť nažive len čiastočne. Je to ako žiť v chudobe.

Mike mi nerozumel. Je to inteligentný človek, ale pripadalo mi to akoby ho niečo posadlo; čokoľvek som povedal, vybral si jedno alebo dve slovíčka, ktorých sa chytil, aby na mňa mohol vyliat ešte viac trpkosti. Bolo celkom jasné, že „nepriateľa neporazím“ silou intelektu (čím by som ostatne len podporil princíp, ktorý som kritizoval). Keď som videl, čo sa deje, prestal som hovoriť a len som počúval. Nezameriaval som sa ani tak na sémantickú úroveň, ako skôr na hlas pod slovami a všetko, čo ten hlas niesol. Nakoniec som pochopil, čo mám urobiť. Položil som mu tú istú otázku, ktorú by som chcel položiť i každému jednému z vás: „Ako si sa stal environmentalistom?“

V tom momente ho opustil hnev a horkosť a nastúpil smútok. Mike mi porozprával o rybníkoch a potokoch a divokých krajinách, v ktorých v detstve lovil, rybárčil, plával a potuloval sa, a ako každé jedno z týchto miest bolo zničené priemyselným rozvojom. Dnes sú uzavreté, neprístupné, zaplnené, vyrúbané, vydláždené a zastavané.

Inými slovami, stal sa environmentalistom tým istým spôsobom ako ja, a tipujem, že vy ste na tom podobne. Stal sa environmentalistom vďaka svojmu zážitku krásy a straty. „Myslíš, že tí, čo sú za chemtrails, by to spravili, keby cítili to, čo teraz cítiš ty?“ spýtal som sa. „Nie. To by neboli schopní urobiť.“

Pravdivosť toho okamihu, ktorý sme spolu s Mikeom zdieľali, bola konfrontovaná realitou, v ktorej by to *boli* schopní urobiť, a v ktorej zodpovednosť za tento čin spočíva na každom z nás, kto sa podieľa na chode tejto civilizácie. Jediný moment úcty, vďačnosti alebo zármutku, nech by bol akokoľvek hlboký, nestačí na to, aby sme vymazali generácie-trvajúce mentálne programovanie, ani aby sme sa vymanili z ekonomiky a spoločnosti vystavanej na ekocíde.

³ Dúfam, že som nikoho nevynechal – nerád by som bol neúctivý.

Dokážete nasadnúť do vášho auta, ak ste si vedomí vplyvu emisií a geopolitického pozadia ťažby ropy? Ja to dokážem a vy pravdepodobne tiež. Možno máte príbeh o tom, prečo je to v poriadku, prečo je to vo vašom prípade opodstatnené, alebo aspoň prečo vy sami ste v poriadku, ak to robíte. Možno si myslíte, „Nemám na výber.“ Alebo „Aspoň sa mi z toho robí zle. Aspoň som proti tomu. Aspoň hlasujem za ľudí alebo darujem peniaze organizáciám, ktoré sa snažia zmeniť systém. Okrem toho, moje auto je hybrid.“ Celá záplava dôvodov prečo je teraz v poriadku nasadnúť do svojho auta. Možno o tom ale vôbec neuvažujete.

Mojím zámerom nie je ukázať, že samých seba klamete – vy úbohí, seba-ospravedľujúci pokrytci! Snažím sa poukázať na klamlivosť našich úsudkov a to, akým spôsobom podnecujú vojnové myslenie. Chcem tiež ukázať, že je celkom bežné necítiť to, čo opisoval Mike, pretože žijeme v systéme, v ideológii a pravdepodobne v zranenej psychológii, ktoré nám plné prežívanie umožňujú len veľmi zriedkavo. Tento systém nás znečitlivuje; a zároveň je na našom znečitlivení závislý.

Prial by som si, aby sme dokázali celkom prekonať jazyk typu „Je to v poriadku?“ a tiež ten pod ním, „Som v poriadku ja sám?“ Toto je jazyk vojny obrátený dovnútra. Spolu s porážkou nepriateľa sa snažíme dobyť aj jeho vnútornú projekciu v podobe tých chamtivých, pokryteckých, nepoctivých, sebeckých, sebastredných častí nás samotných. V tejto snahe je odpor k sebe považovaný za spojenca, za prvý znak vykúpenia, pretože napriek tomu, že nejakými časťami sme ešte pod vplyvom nepriateľskej strany, jeho prostredníctvom sa už pripájame na dobrú stranu. Odporom k týmto časťam získavame dojem, že robíme pokrok na ceste k ich prekonaniu. Skutočne ohromujúca snaha, naozaj nevídaný pokrok.

Podarilo sa nám ale niekedy ten pokrok skutočne spraviť? Alebo ide skôr o posun v našej schopnosti ospravedľovať, maskovať a racionalizovať voľby, ktoré nezodpovedajú štandardom našej etiky?

Firmy a vlády robia iba to: maskujú, ospravedľujú, popierajú a robia kozmetické, seba-ospravedľujúce zmeny, ktorými všetkým ukazujú svoj zelený prístup. Máme tendenciu z greenwashingu obviňovať korporátnu neúprimnosť a chamtivosť – tak si vytvárame vonkajšieho nepriateľa, proti ktorému môžeme bojovať – ale (podobne ako v prípade našich snáh o seba-ospravedlenie) aj tu sa obávam, že jeho korene spočívajú v niečom hlbšom.

Obviňovať za hrozný stav ľudstva i planéty morálne zlyhania je v osobnom aj politickom prípade nebezpečný omyl, ktorý pozornosť odvádza od systémových a ideologických príčin. Problém, ktorý nevieme riešiť je tak prezentovaný

ako nejaká maličkosť. Vieme, aspoň teoreticky, ako zlým ľuďom zabrániť v robení zlých vecí. Môžeme ich odstrašiť, sledovať, uväzniť alebo zabiť. Môžeme s nimi bojovať a ak vyhráme, problém je vyriešený.

Náš politický diskurz je plný príbehov boja dobra proti zlu. Každý strane je zjavné, že oni sú tá dobrá a druhá strana je tá zlá (alebo chorá, iracionálna, skazená, neetická, skorumpovaná, „konajúca na popud plazieho mozgu,“ atď.). Obe strany sa na tomto zhodujú. Preto obe používajú rovnakú stratégiu vedúcu k víťazstvu: prebudiť medzi Dobrými ľuďmi čo najväčšie pobúrenie a rozhorčenie, aby povstali a Zlý ľudí porazil. Niet vôbec divu, že náš občiansky diskurz degeneroval do takých polarizovaných extrémov.

To neznamená, že v politických otázkach našej doby nemám názor na to, ktorá strana má pravdu. Netvrdím ani, že pravda je otázkou názoru alebo, že realitu si vytvárame my sami. Ide mi skôr o to, že v našej spoločnosti často nechápeme príčiny názorov a správania tých druhých.

Obviňovať zlo znamená chybné určiť pôvod problému. Túto myšlienku som podrobne preskúmal v mojej poslednej knihe; tu by som vás chcel len poprosiť, aby ste sa skúsili vžiť do celej sústavy okolností, ktoré ovplyvňujú napríklad vedúceho hydraulického štiepenia („frakovania“). Tieto okolnosti by mohli zahŕňať:

- firemnú kultúru;
- kultúru energetického priemyslu;
- tlak na výkon;
- ekonomické tlaky na firmy vyvíjané ekonomickým systémom;
- roky útokov nepriateľských „envirákov,“ ktorých pokladáte za zmätých ignorantov;
- príbehy o „americkej energetickej nezávislosti;“
- ideológie pokroku, rastu a technológie;
- spôsob nazerania štýlom Zem-ako-vec;
- výchovu postavenú na zdôrazňovaní „úspechu.“

Aké kroky by ste podnikli na základe týchto podmienok? Aké by boli vaše najťažšie rozhodnutia? Kompromisy, ktoré by vás najviac boleli?

Aké sú vaše najťažšie rozhodnutia a najbolestivejšie kompromisy práve v tomto momente? Jazdíte na aute, ktoré spaľuje benzín? Išli ste včera niekde autom, hoci ste mohli pokojne bicyklovať? Plytváte energiou dlhými sprchami pod horúcou vodou? Chodíte po cementových chodníkoch? Používate mobil zložený z minerálov ťažených v neprijateľných a neetických podmienkach?

Používate kreditné karty bánk, ktoré financujú drancovanie prírody? Ak áno, niekto pravdepodobne odsudzuje aj vás. Vykoristovateľ! Pokrytec! Berieš viac ako dávaš! Niekedy si to o sebe možno myslíte aj vy. Inokedy k sebe máte súcit, pretože si uvedomujete, že vzhľadom na vaše okolnosti, vaše bremená, traumy a obmedzenia robíte, čo môžete.

Znamená to, že sa vlastne môžeme vzdať nádeje na zmenu? Nie. Znamená to, že sa musíme pýtať, aké sú okolnosti, ktoré vedú k rozhodnutiam poškodzujúcim tento svet. Pri stretnutiach s druhými ľuďmi si musíme položiť otázku, ktorá je typická pre súcit: Aké je to byť tebou? Čím viac tomu rozumíme, tým viac žijeme v skutočnosti a tým menej obývame svet fantázie osídlený našimi projekciami. Môžete pokračovať a vidieť vašich protivníkov ako sprostých darebákov, ak nimi ale v skutočnosti nie sú, potom žijete v klamstve. Zameriavaním sa na vinníkov sa oslepujeme voči vnímaniu hlbších, systémových príčin a tak sa donekonečna naháňame za falošnými riešeniami, ktoré v skutočnosti len pomáhajú udržať status quo.

Životom v tomto klame neustále pretvárame jeho podoby; opakovane prežívame jeho jednotlivé role, vytvárame jeho drámy, ženieme sa tými istými uličkami bludiska. Aj keď sa nám niekedy podarí zvíťaziť nad našimi protivníkmi, zdá sa, že celková situácia sa nemení. Nedarí sa nám dostať bližšie k východu. To, čo miesto víťazstva zvyčajne dosahujeme je len posilnenie presvedčenia, že my sme v skutočnosti tí dobrí. Pokiaľ chceme vstúpiť do éry ekologického uzdravovania, tento polarizovaný pohľad je jednou z vecí, ktorej sa budeme musieť vzdať. Ste pripravení vzdať sa svojej pozície víťaza? Ste ochotní obetovať ten moment, v ktorom vyjde najavo, že ste mali pravdu? Ste ochotní prestať vidieť seba ako člena Tímu dobrých, ktorí bojujú proti Tímu zlých? Pretože práve to je tá vec, ktorú si zvyčajne o sebe myslí každá strana, a to je ten princíp „oddelenia,“ ktorý znázorňuje a zároveň posilňuje odcudzenie ľudí od prírody.

Tieto otázky kladiem zámerne. V tejto knihe tvrdím, že všetky stanoviská v rámci mainstreamového spektra názorov o klimatickej zmene, od skepticizmu až po katastrofické scenáre, sú nesprávne. Podobne ako pri ľuďoch, ktorí vinia tých zlých za všetko zlo sveta, aj ony vychádzajú z príliš plytkého kauzálneho rámca. Komplex okolností, ktorý vedie k ekologickej degradácii a klimatickým zmenám, je rozsiahlejší než sa všeobecne priznáva.

BOJ

Ničím z vyššie uvedeného nepopieram, že život na tejto planéte je v značnom ohrození. Stromy padajú k zemi, mokrade sú odvodňované, ryby sú lovené vlečnými sieťami a voda, vzduch a pôda sú stále viac znečistené. Za všetkým z toho stojí človek.

Keďže väčšina škôd sa deje na podnet veľkých korporácií, zdá sa rozumné označiť za nepriateľa práve ich. Ukázať na ich nemorálny prístup! Pritlačiť ich, aby niesli zodpovednosť! Odradiť ich pomocou zmysluplných trestov od páchania týchto zločinov! Dostať ich peniaze von z politiky! Tak bude možné aspoň trochu zmierniť ich najväčšie prehrešky.

Tento argument pôsobí za súčasných podmienok rozumne, problém je však v tom, že ako nezmeniteľné prijíma práve to, čo je potrebné zmeniť. Neskôr v knihe budem konkrétnejší, pre teraz poviem len jeden všeobecný princíp: Ak ste zasadení v systéme schopnom generovať nekonečné množstvo nepriateľov, bojovať s nimi je celkom zbytočné. To je recept na vojnu bez konca.

Ak sa má niečo zmeniť, potom tou závislosťou – zásadnejšou ako závislosť na fosílnych palivách – ktorej sa budeme musieť vzdať, je naša závislosť na boji. Len to nám umožní preskúmať hlbinné podmienky zodpovedné za nekonečnú záplavu nepriateľov, proti ktorým musíme bojovať.

Závislosť na boji pramení z vnímania sveta, ktorý sa skladá z nepriateľov: ľahostajných prírodných síl inklinujúcich k entropii a nekompromisných protivníkov, ktorých cieľom je naplniť ich osobné reprodukčné alebo ekonomické záujmy na úkor tých našich. Vo svete plnom nepriateľov sa blahobyt dosahuje dominanciou. Vo svete náhodných prírodných síl blahobyt získavame prostredníctvom kontroly. Vojna je prejavom mentality kontroly v tej najextrémnejšej podobe. Zabite nepriateľa – burinu, škodcov, teroristov, baktérie – a problém vyriešite raz a navždy.

Až na to, že to nie je pravda. Krátko po prvej svetovej vojne – „vojne, ktorá mala ukončiť všetky vojny“ – nasledovala ďalšia, ešte desivejšia. Zlo nepominulo ani po porážke nacistov alebo po páde Berlínskeho múru. Rozpad Sovietskeho zväzu však spoločnosť, ktorá svoju identitu postavila na boji s nepriateľmi, priviedol do vážnej krízy; na začiatku 90' rokov tak vypuklo zúfalé hľadanie nového nepriateľa. Najskôr ním bol chabý kandidát v podobe „kolumbijských drogových kartelov,“ no ten bol rýchlo nahradený „terorom.“

Vojna proti teroru dala kultúre založenej na vojne nový dych; zdalo sa, že ponúka stabilné vyhliadky na trvalú vojnu. Nanešťastie, verejnosť sa ale pre vojensko-priemyselný komplex javí byť voči hrôze z teroru stále rezistentnejšia,

čo si vyžaduje nový rad hrozieb, ktoré by mohli pomôcť atmosféru strachu udržiavať. Rozhodne nemožno povedať, že kampane posledných rokov, ktoré boli založené na strachu – ruskí hackeri, islamský teror, Ebola, vírus Zika, Assadove chemické zbrane a iránsky jadrový program – nefungovali. Média vždy vyvolali poplach a zdalo sa, že verejnosť sa naň chytí a podporí praktiky spojené s týmito kampaňami – napríklad masívne postrekové programy na Floride zamerané na „boj proti Zike.“ Avšak (a čiastočne to môže byť výsledkom pôsobenia alternatívnych sociálnych kruhov, v ktorých som zasadený), nezaznamenal som veľa ozajstného strachu z týchto situácií, aspoň určite nič porovnateľné so všadeprítomnou hrôzou zo Sovietskeho zväzu, ktorá sa v mojom detstve týkala takmer všetkých. Verejnosť sa prestáva zaoberať prakticky všetkým, čo tvrdia authority, vrátane naháňania strachu. Jej apatia umožňuje vládnucim elitám realizovať ich programy zamerané na kontrolu, už pri tom ale nedokážu šíriť a zneužívať skutočný strach. Obáva sa niekto mimo politických tried Iránu, Bašára al-Assada alebo Vladimíra Putina? Človek by povedal, že to platí aj pre politikov, napriek tomu, že svojimi politickými postojmi sa snažia vyvolávať dojem poplachu.

Tejto stále menej účinnej taktike zastrašovania sa venujem, pretože snahy zastaviť ekologický kolaps využívajú tie isté zastrašovacie techniky. Základný naratív klimatickej zmeny je v zásade, „Verte nám, ak sa nepoponáhľame a neurobíme zásadné zmeny, udejú sa zlé veci. Už je takmer neskoro – nepriateľ už stojí pred bránami!“ Chceme spochybniť predpoklad, že môžeme, či dokonca máme verejnosť motivovať prostredníctvom strach-naháňajúcich výziev založených na sebeckve. Čo tak pravý opak? Napríklad výzvy stimulujúce lásku? Je život na Zemi hodnotný alebo posvätný sám osebe, alebo len na základe jeho užitočnosti pre nás?

Klimatický aktivizmus je skrz na skrz presiaknutý vojnovou rétorikou, vojnovými metaforami a vojnovými stratégiami. Okrem hlboko zakorenených zvykov vyplývajúcich z Príbehu oddelenosti, je dôvodom túžba aktivistov podnietiť horlivosť a odhodlanie akého sú ľudia schopní v čase vojen. Používaním vojrovej rétoriky vyvolávame existenčnú hrozbu.

Nemyslím si ale, že to funguje. V názvoch mojich esejí sa snažím výrazu „klimatická zmena“ vyhýbať. Naposledy keď som to spravil mi jeden čitateľ napísal: „Takmer som si to neprečítal, pretože názov obsahoval spojenie ‚klimatická zmena‘ a mňa už irituje počúvať stále znova to isté.“

Možno sme už z vojen unavení. Je na to, aby ste sa zapojili do ďalšieho zápasu, potrebné stále viac a viac nabádania? Poznáte ten pocit vyhorenia, keď vás už žiadna nová hrozba nedokáže pohnúť k takému stupňu zapojenia,

k akému ste sa vedeli vyburcovať pred niekoľkými rokmi? Zdá sa, že vyhovenie znamená koniec aktivizmu, no ako naznačuje príbeh muža strateného v bludisku, je to možno len nevyhnutný predpoklad pre začiatok úplne nového typu angažovania sa.

Moja dobrá priateľka Pat McCabeová, žena z Diné (kmeň Navajov) a dlhoročná študentka lakotského spôsobu života, občas hovorí: „Zázraky sa začínajú až po vyčerpaní všetkých našich možností.“ To, čo je pre nás nemožné, sa stane skutočnosťou až potom, čo vyskúšame všetko, čo je možné.

Keď je človek zasiahnutý hlbokým žiaľom z ničenia života na zemi, návrh „vzdať sa boja“ by celkom prirodzene vnímal ako urážku. Výzva vzdať sa boja pre niekoho nasiaknutého vojnovým myslením znamená rezignovať na konanie. Ja však navrhujem, aby sme sa vzdali boja v inom zmysle: ako orientačného princípu v našom úsilí uzdraviť Zem. Stále sa budeme stretávať so zápasmi, ale ak to, o čo v nich ide, zasadíme do rámcov tvorených mierom, naša schopnosť uzdravovať bude omnoho väčšia.

Často sa poukazuje na to, že posledná veľká vojna, ktorá skončila jednoznačným naplnením svojich cieľov, bola druhá svetová vojna. Odvtedy sa vojenské konflikty zvyčajne končili patovou situáciou alebo porážkou silnejšej strany. Napríklad, vojenské zlyhanie Američanov v Afganistane nie je dôsledkom slabších zbraní. Ak máme cieľ, ku ktorému sa nedá dopracovať prostredníctvom sily, zbrane sú jednoducho nedostatočným prostriedkom. Pokiaľ nejde o jednoznačný prípad záchrany ľudí pred hroznými despotami alebo agresormi, zbrane a bomby zvyčajne nedokážu priniesť stabilitu, „získať srdcia a mysle,“ ani zmeniť orientáciu krajiny na pro-americkú.⁴ Na to, aby bolo možné opodstatniť vojnu, je potrebné všetky situácie zatkať do jej príbehu, podobne ako sa to médiá už od Vietnamu snažia robiť prakticky pri každom konflikte.

To isté platí aj pre nevojenské boje. Počas môjho života som bol svedkom vyhlásenia „Vojny proti chudobe,“ „Vojny proti rakovine,“ „Vojny proti drogám,“ „Vojny proti teroru,“ „Vojny proti hladu“ a teraz, „Vojny proti klimatickej zmene.“ Každá z nich dopadla podobne ako vojna v Iraku.

⁴ Niektorí ľudia sa domnievajú, že skutočným cieľom nedávnych vojen bolo zasiať chaos a zničiť schopnosť suverénnych vlád odolávať neoliberalným politikám voľného obchodu a imperialistickým geopolitickým cieľom. V kontexte tejto analýzy boli niektoré vojny, ako napríklad tá, ktorá viedla k rozpadu Juhoslávie alebo ktorá zničila Líbyu, veľkým úspechom. Stále však platí, že pokiaľ ide o dosahovanie toho, čo tvrdíme a veríme, že chceme, vojenské zásahy sa stávajú stále menej účinné.

Ak na „boj“ proti klimatickej zmene pozeráme ako na vojnu, je zrejmé, ktorá strana bude vyhrávať. Odkedy boli koncom 80' rokov prvýkrát uznané za problém, emisie skleníkových plynov neúprosne stúpajú. Pokračuje aj odlesňovanie a na niektorých miestach odvtedy dokonca ešte narástlo. Nedosiahli sme žiaden zásadný pokrok ani čo sa týka zmeny základnej infraštruktúry spoločnosti závislej od fosílnych palív. Ak by vojna bola jedinou odpoveďou, nevyhnutnou reakciou by musel byť ešte tvrdší boj. Ak ale existuje aj iná cesta, potom náš zvyk neustále bojovať bude pôsobiť ako prekážka brániaca nášmu víťazstvu.

V prípade ekocídy je vojnová mentalita nielen prekážkou brániacou uzdraveniu, ale aj intímnu súčasťou problému. Vojna je založená na určitom type redukcionizmu: redukuje komplexné vzájomne prepojené príčiny – vrátane nás samotných – na jednoduchú vonkajšiu príčinu nazývanú nepriateľ. Obyčajne navyše závisí na sploštenom obraze nepriateľa ako obmedzenej karikatúre ľudskej bytosti. Démonizácia a dehumanizácia nepriateľa sa od deskralizácie prírody, na ktorej je ekocída postavená, veľmi nelíši. Ak z prírody spravíme obyčajnú *vec*, nehodnú našej úcty a rešpektu, objekt ovládnutia, kontroly a podmanenia, ide o princíp, ktorý je s dehumanizáciou a vykorisťovaním ľudských bytostí úzko spriaznený.

Úcta k prírode je neoddeliteľná od úcty ku všetkým bytostiam, vrátane človeka. Nie je možné kultivovať jednu bez druhej. Klimatická zmena nás preto vyzýva k omnoho hlbšej transformácii než len k jednoduchej zámene našich energetických zdrojov. Vyzýva nás, aby sme zmenili základný vzťah medzi nami a svetom, vrátane vzťahu medzi kolektívnym Ja ľudstva a prírodou.

Čitateľ naklonený filozofii by mohol protestovať, že ja a svet v skutočnosti nie sú oddelené alebo že rozdiel medzi človekom a prírodou je umelým, chybným a deštruktívnym rozštiepením, ktoré je výtvorom modernej mysle. Poňatie „prírody“ ako samostatnej kategórie naznačuje, že my ľudia nie sme „z prírody“ a preto sme v podstate vyňatí z prírodných zákonov. To, čo sa dnes mení, je naša kultúrna mytológia, ktorej prejavom je práve metafyzické opodstatnenie takéhoto prístupu. Od prírody sme neboli nikdy oddelení, hoci kultúra, ktorá dnes na Zemi dominuje si predstavuje, že to tak je, a že našim osudom je prírodu presiahnuť a ovládnuť. To je podstata mytológie oddelenosti.

Súčasťou mytológie oddelenosti je viera v prírodu-ako-vec; inými slovami, viera v to, že iba ľudské bytosti sa vyznačujú plným vedomím seba samých. Práve toto vedomie je tým, čo nás oprávňuje vykorisťovať ostatné prírodné bytosti za účelom dosahovania našich vlastných cieľov, rovnako ako dehuma-

nizácia ľudí s tmavou pleťou oprávňovala ich zotročovanie ľuďmi so svetlou pleťou.

To, kto bol z pozície dominantnej kultúry vnímaný ako plne vedomý a autonómny, sa v priebehu posledných storočí zásadným spôsobom rozšírilo. Pred dvomi či tromi storočiami bol za plne svojprávneho pokladaný iba majetný biely muž. Neskôr sa táto kategória rozšírila na všetkých bielych mužov. Nakoniec boli začlenené aj ženy a ľudia s tmavou pleťou. Potom prišlo hnutie za práva zvierat, podľa ktorého vedomím, subjektivitou a vnútorným životom disponujú aj zvieratá a preto by sa s nimi nemalo zaobchádzať ako s nejakými beštiami alebo strojmi na mäso. Nedávno sa vynorili pozoruhodné vedecké objavy týkajúce sa inteligencie rastlín, húb, pôdy, lesa, a dokonca aj vody, ktorá je schopná zadržiavať a prenášať zložité a dynamické vzorce informácií. Zdá sa, že tieto objavy majú podobný charakter ako univerzálne presvedčenie pôvodných národov, podľa ktorého je všetko živé a vedomé.

Tak ako bigotnosť a ekocída závisia na dehumanizácii alebo na odlúčení „Ja“ od „Ty“, aj ich opaky priamo závisia na impulze smerujúceho k Príbehu spolubytia. Toto označenie, ďaleko presahujúce obyčajné prepojenie alebo vzájomnú závislosť, sa vzťahuje k hlbinnému existenčnému putu so všetkými bytosťami i so svetom ako takým. Moje najhlbšie bytie je súčasťou toho vášho a tiež bytia veľrýb, slonov, lesov a oceánov. To, čo sa deje im, sa na určitej úrovni deje aj mne. Keď vyhynie nejaký druh, niečo zomrie aj v nás; ochudobňovaniu sveta, v ktorom žijeme, nemôžeme uniknúť.

Toto platí rovnako aj pre ekologický, ekonomický, či politický blahobyt. Dni kolonializmu a imperializmu – v ktorých bohatstvo jedného národa stávalo na drancovaní druhého – sa končia. Ku koncu sa chýli aj éra myslenia, podľa ktorého bohatstvo ľudstva možno budovať prostredníctvom pustošenia prírody. Hoci je fakt, že vonkajšie štruktúry systému podporujúceho oba typy drancovania sa zdajú byť robustnejšie než kedykoľvek predtým, ba dokonca narastajú do celkom nových extrémov, ich ideologické jadro sa vyprázdnilo. Krízy, ktoré sa na nás zo všetkých strán valia, ľudstvo zasnávajú do novej a zároveň starodávnej mytológie vzájomného spolubytia.

Neskôr v knihe ukážem, že podstata klimatickej krízy sa od nášho bežného spoločenského nazerania v mnohých zásadných ohľadoch líši. Napriek tomu tento typ nazerania pokladám za dôležitý. Ústrednou skutočnosťou klimatickej zmeny je, že sme na konci éry. Sme na konci Veku oddelenosti. Ide o posun, ktorý prebieha už tri generácie, a ktorý začal tou najextrémnejšou zo všetkých možných technológií kontroly, použitou na samom vrchole Totálnej vojny. Hovorím samozrejme o Bombe.

Vek vojen sa skončil v roku 1945, keď ľudia po prvý raz v histórii vyvinuli zbraň, ktorej použitie bolo až príliš skazonosné. Na to, aby sme dokázali vytvoriť podmienky pre desaťročia plné „ubezpečovania o vzájomnom zničení“, v ktorom sa odrážal záblesk vyvíjajúceho sa pochopenia, že to, čo robíme Ostatným, robíme aj nám samým, sme atómovú bombu potrebovali desivým spôsobom použiť až dvakrát. Po prvýkrát v histórii bola totálna vojna medzi veľkými mocnosťami nemožná. S výnimkou neobrodenej menšiny dnes už nikto neuvažuje o reálnom použití jadrových zbraní, a to dokonca ani v prípadoch, kedy je odvetá nepravdepodobná. Vďaka spätnému rádioaktívnemu žiareniu je použitie na plošnej škále nemysliteľné. Je tu ale ešte jedna vec, ktorá nás brzdí. Bolo by ju možné označiť ako svedomie alebo etika, no história jasne ukazuje, že samotné svedomie alebo etika nestačia na to, aby zastavili hlúposť a hrôzu. Nie, zmenilo sa niečo iné.

Myslím si, že ide o vedomie spolubytia, ktoré sa rodí v dominantnej časti civilizácie. To, čo robíme Ostatným, robíme aj sebe. Pochopenie tejto skutočnosti bude pre identitu novej civilizácie – ak vôbec nejaká nová civilizácia bude – niečím centrálnym. Pokiaľ ide o učebné osnovy spolubytia, práve teraz ale musíme obstáť v úlohe číslo dva. Prvou úlohou bola Bomba. Tou druhou je klimatická zmena.

2

Klimatický fundamentalizmus

NAOZAJ NA NIČOM INOM NEZÁLEŽÍ?

„Charles, jedného dňa sa budeš musieť rozhodnúť, či chceš mať naozaj nejaký vplyv.“ To mi povedal prominentný environmentalista po tom, čo som mu popísal bohaté pole svojich aktivít a záujmov. To, čo mal na mysli, by sa dalo vyjadriť aj takto:

Čas, ktorý máme na zásadné zmeny predtým, než nezvratné spätné dopady na klímu privedú ľudstvo nevyhnutne k vyhynutiu, sa kráti. Preto jediná relevantná vec, ktorú teraz môžeme robiť, je s využitím všetkých dostupných prostriedkov zamerať všetko naše úsilie na zníženie emisií skleníkových plynov tak rýchlo, ako to len ide. Tvoje ostatné záujmy sú nepodstatné. Ak čoskoro nezavedieme uhlíkovú daň, uzdravenie vzťahov medzi mužským a ženským svetom už nebude dôležité. To isté platí aj pre záchranu veľrýb a zastavenie trendu smerovania mnohých mladých zo škôl priamo do väzenia. Sociálna spravodlivosť, vzdelanie, holistická medicína, vedecké anomálie, kontaktné rodičovstvo, tvorba komunit, nová ekonomika, filozofia, dejiny, kozmológia, neo-lamarckovská biológia, posvätné rastliny, nenásilná komunikácia, inteligencia rastlín, ohrozené jazyky, nezávislosť pôvodných prírodných národov, pansubjektívna metafyzika – žiadna z týchto vecí, o ktorých píšeš, nie je dôležitá, ak nemá priamy a zásadný dopad na zníženie emisií skleníkových plynov. Keď vyhráme tento boj, môžeme sa zamerať aj na tie ostatné veci. Pridáš sa teda k boju?

Tento vzorec uvažovania je vo svojej podstate fundamentalistický a priamo kopíruje dynamiku dvoch hlavných síl spojených s našou civilizáciou: peňazí a vojny. Fundamentalizmus redukuje komplexnosť na jednoduchosť a poža-

duje obetovanie bezprostredného ľudského či osobného rozmeru v prospech zastrešujúceho zvrchovaného cieľa. Náboženský extrémny fundamentalista, vedený sľubom nebeskej odmeny či pekelného trestu odvrhne svoju ľudskosť v službe tomu, čo mu jeho viera predkladá ako vôľu Božiu. Rovnakým spôsobom pod ekonomickým tlakom milióny ľudí obetujú svoj čas, energiu, rodinu a všetko, na čom im záleží, zisku peňazí. Existenčnou hrozbou vedený národ, ktorý je vo vojne, sa odvracia od kultúry, občianskych slobôd a všetkého, čo neslúži vojnovému účelu.

Každý, kto si uvedomuje tieto dve sily, si je pravdepodobne vedomý aj štandardného naratívu spojeného s klimatickou zmenou, ktorý je živý tou istou fixáciou na univerzálnu príčinu a tou istou mentalitou obetovania sa nadovšetko dôležitému cieľu. Ak sa zhodneme na tom, že ide o prežitie celého ľudstva, potom je potrebné využiť všetky prostriedky a všetky ostatné snahy – ako napríklad reforma väzenského systému, starostlivosť o bezdomovcov či autistov, záchrana týraných zvierat alebo návšteva starej mamy – je potrebné obetovať, pretože sa stávajú neospravedliteľným rozptýlením pozornosti potrebnej na riešenie jedinej dôležitej veci. Ak to trocha vyhrotíme, bolo by možné povedať, že tvárou v tvár všetkým týmto potrebám je nutné určité zatvrdenie našich sŕdc. Nesmieme strácať čas! Ide o všetko! „Konaj!“ alebo „Zomri!“ Aké podobné logike vojny! Ako mi jeden komunitný pracovník prednedávnom povedal, niet vôbec divu, že v chudobných častiach populácie je averzia voči environmentalistom celkom bežná. Chudobní ľudia sú totiž prví, čie potreby a existencia sú ich vojnovým úsilím ignorované.

Hoci táto kniha sa zameriava na ekologické uzdravenie, dištancuje sa od rétoriky „V porovnaní s týmto nič iné nie je dôležité.“ Práve táto rétorika množstvo ľudí z pracujúcich tried a minorít odpudila od environmentalizmu, pretože so sebou nesie implicitný odkaz „My vieme omnoho lepšie než vy, o čo by ste sa mali starať.“ Znižuje význam ich trápení. Pretože vážne, čo už rasovo podmienený policajný teror a kriminalizácia veľkej časti populácie znamenajú v porovnaní s civilizačným kolapsom? Ak sa Zem v dôsledku klimatickej zmeny stane pre ľudí neobývateľnou, aký význam majú karcinogény v pitnej vode alebo pracovné vykorisťovanie? Vaše problémy nie sú dôležité. S takouto vierou, dokonca aj za predpokladu, že ju nebudeme otvorene komunikovať, budeme svojim vyžarovaním priťahovať iba podobne orientovaných fundamentalistov.

Ak chceme podporovať celospoločenský konsenzus zameraný na ochranu a uzdravenie planéty, musíme túto logiku zmeniť priamo v jej základe. Mysel ponorená v Oddelenosti bude protestovať, „Ale to je pravda! Ak sa atmosféra

oteplí o 10 stupňov, žiadne z týchto vecí nebudú relevantné.“ Táto viera je postavená na kultúrnom príbehu, ktorý neuznáva intímnu prepojenosť všetkých vecí. Ak realitu vnímame ako súbor oddelených, kauzálnie nesúvisiacich javov, potom bude celkom samozrejmé, že gentrifikácia v Brooklyne alebo nútená prostitúcia na Haiti sú v porovnaní klimatickou zmenou videné ako nepodstatné.

V kontexte kultúrneho Príbehu spolubytia vnímame viaceré druhy príčin a účinkov. Nie je pre nás vôbec prekvapivé, že v spoločnosti, ktorá milióny svojich členov zatvára do väzníc, o svoju slobodu prichádzajú aj tí, ktorí nie sú za mrežami. Neprekvapuje nás, že ak nejaký národ šíri po celom svete násilie, žiadne bezpečnostné opatrenia, policajný dozor, múry alebo oplotenie nemôžu zabrániť tomu, aby sa toto násilie vkradlo nazad, v podobe domáceho násilia alebo sebadeštruktívnych zvykov. A neprekvapuje nás ani to, že environmentálne znečistenie a degradácia prírodných habitatov sa odzrkadľujú v telesných ochoreniach a degradácii priestoru v našom vnútri. Je to práve táto ilúzia oddelenosti, ktorá nás núti si myslieť, že ak by sme mali kvalitné vzdušné a vodné filtre, ochranu pred elektromagnetickým žiarením, náhrady zdravej stravy, antibiotiká, lapače hmyzu a tak ďalej, človek by mohol prosperovať na otrávenej planéte, kde svet prírody nahradil svet technológie. Ak sa však na svet pozeráme očami spolubytia, je nám jasné, že zdravie pre jedného nie je možné udržať bez zdravia pre všetkých.

Ak chceme solidaritu, je potrebné pochopiť, že genocída a ekocída, ľudský a ekologický úpadok, sú súčasťou tej istej skutočnosti, a ani jedna z nich sa nezmení, ak sa zároveň nezmení aj tá druhá. Nejde o to, že by sme teraz mali začať venovať pozornosť rasovej alebo triednej nespravodlivosti so zámerom priviesť ľudí, ktorí sú nimi postihnutí, k ekologickému aktivizmu. Ide o to pochopiť a uznať, že uzdravenie ktorejkoľvek úrovne napomáha uzdraveniu všetkých ostatných úrovní. Keďže nie sme zvyknutí uvažovať celostne, zdá sa byť kontraintuitívne, že spustenie projektu zamestnávajúceho bezdomovcov by mohlo pomôcť zastaviť klimatickú zmenu; tieto kauzálna prepojenia pre náš spôsob nazerania na veci nie sú zjavné. Naš dominantný systém tvorby poznania (veda) je postavený na práci s premennými, rozkladaním celku na časti a uchopovaní merateľných, predpovedateľných kauzálnych mechanizmov. Až na základe tejto postupnosti sa poznanie stáva kultúre legitímne. Kauzálna prepojenia, ktoré spájajú bezdomovectvo s ekologickou skazou, nie sú ani merateľné, ani predpovedateľné. Popravde, cynik, cez ktorého by horvil Ebenzer Scrooge, by mohol tvrdiť, že pomoc bezdomovcom klimatickú zmenu zhoršuje, pretože z nich robí konzumujúcich členov spoločnosti.

Samozrejme, je možné predstaviť argumentáciu, ktorá ukáže, že ubytovanie bezdomovcov prispieva k zdraviu biosféry, nebude však ľahké ju začleniť do bežného jazyka praxe spojenej s klimatickou krízou, a nie je ani pravdepodobné, že sa ňou podarí presvedčiť Ebenezera Scroogea. Ak by však Scrooge prešiel vnútornou premenou, vďaka ktorej by sa na svet začal pozeráť cez prizmu spolubytia, bolo by mu jasné, že oba javy súvisia. Ak by uveril v hlbokú vnútornú inteligenciu prenikajúcu všetkými javmi, bolo by mu jasné, že spoločnosť, ktorá je nepriateľská voči svojim najzraniteľnejším členom, bude zrkadlená prírodou, ktorá bude nepriateľská voči takejto spoločnosti. Bolo by mu jasné aj to, že hlbšie korene bezdomovectva sú totožné s hlbšími koreňmi klimatickej zmeny. Miesto boja s bezdomovectvom sa bude snažiť pochopiť základy, z ktorých vyviera. Bude chápať, že je celkom v poriadku venovať sa tomu, čo v ňom najviac prebúdza súcit, s plnou istotou, že to, čo robí, je stále relevantné aj tvárou v tvár klimatickej kríze. A už viac nebude konať preto, aby zachránil seba samého, poháňaný úzkostlivým strachom, pretože bude chápať, že jeho prežitie je spojené s prežitím všetkého, čo sa nachádza v jeho stále sa rozširujúcom kruhu lásky.

Otázka, ktorú je treba skúmať je, čo môže spôsobiť posun k vedomiu takéhoto spolubytia? Charles Dickens, tvorca Scroogea, to vedel. Cesta vedie cez konfrontáciu s krásou, utrpením a smrteľnosťou. Prostredníctvom spojenia sa s tým, čo je skutočné. Bolo by to možné označiť aj ako iniciačnú skúsenosť. Bez nej sa zovretie strachu o sebazachovanie a strach o vlastné prežitie nikdy nepodarí uvoľniť. Môžeme sa snažiť tento strach využiť (prostredníctvom hrozby klimatickej zmeny) za účelom motivácie k pro-environmentálnemu konaniu, no spoliehať sa na sebastrednosť pri riešení problému, ktorý je výsledkom zaslepanej sebastrednosti toho najvyššieho rádu, len prilieva palivo do ohňa. To, čo potrebujeme, je presný opak: rozširovať kruh súcitu s každou žijúcou bytosťou na tejto planéte.

DÔSLEDKY UHLÍKOVÉHO REDUKCIONIZMU

Klimatický fundamentalizmus pretavený do spoločenskej stratégie vedie k dôsledkom, ktoré sú v priamom protiklade k tomu, čo sa táto stratégia usiluje dosiahnuť. Hlavný problém spočíva práve vo vyššie spomenutom redukcionizme – zjednodušovať komplikovanú sieť príčin na jednu ľahko identifikovateľnú príčinu. V dnešnom klimatickom diskurze sú ako táto príčina videné skleníkové plyny, predovšetkým oxid uhličitý.

Podobne ako pri uvažovaní o vojne a peniazoch, problém s uhlíkovým redukcionizmom spočíva v tom, že redukuje „všetko je dôležité“ na „dôležité je iba toto.“ Slovanami Morenovej a jej kolegov, „Hneď ako začne ísť o druhy a ekosystémy, prestáva byť dôležité sa zaoberať hlbšími a komplexnejšími otázkami a prepojeniami. Takáto snaha vtesnať skutočnosť so všetkými jej rozpormi a protikladmi do rámcov tvorených uhlíkovými jednotkami so sebou prináša neskutočné kultúrne, symbolické a epistemické násilie.“⁵

Uhlíkový redukcionizmus je zasadený v širšom, vedeckom redukcionizme. Obviňovanie vedy z redukcionizmu je často mylne chápané v spojení s jej snahou vysvetľovať správanie sa celkov na základe vlastností ich častí. Táto snaha ale spočíva na omnoho nebezpečnejšom a hlbšom redukcionizme, ktorý svet premieňa na čísla. Na jej domýšľavom presvedčení o tom, že jedného dňa, potom čo všetko bude usporiadané, zatriedené a zmerané, budeme chápať všetky záhady a svet bude konečne náš. Táto redukcia celej skutočnosti na číslo je zároveň redukciovou nekonečnosti na konečnosť, posvätného na svetské, kvalitatívneho na kvantitatívne. Je to popretie dôležitého aspektu tajomstva, prostredníctvom ktorého sa do svojich obmedzených hraníc usilujeme vtiahnuť celý svet.

Totalizujúca snaha svet uchopiť pomocou čísel je vopred odsúdená na neúspech. Vždy sa nájde niečo, čo sa meraniam a na nich postaveným modelom vymyká: nemerateľná kvalita, ktorá sa zdá byť nepodstatná. Vo väčšine prípadov rozhodnutie o tom, čo je a čo nie je relevantné, odráža intelektuálne predsudky toho, kto merania robí a to isté sa vzťahuje aj na ekonomickú a politickú sféru. Bolo by možné povedať, že to, na čo zabúdame, je náš tieň. A ten, rovnako ako mnoho ďalších vecí, ktoré ignorujeme alebo vytesňujeme, priam ohromujúcim spôsobom vyskakuje nazad prostredníctvom nepredvídateľných následkov. A tak, napriek tomu, že rozhodovanie na základe čísel predstavuje stelesnenie racionality, výsledky, ku ktorým sa takto dostávame sa často zdajú byť šialené.

Na priblíženie problému môže poslúžiť projekt priehrady Tehri Dam na indickej rieke Bhagirathi, ktorý bol dokončený v roku 2006. Priehrada, dokončená po desaťročia trvajúcim odpore environmentalistov a miestnych obyvateľov, zatopila nepoškvrnené ekosystémy aj stáročia rozvíjané farmy, v dôsledku čoho stotisíce dedinčanov prišlo o svoje domovy. Podobne ako množstvo priehrad v Indii, Číne a Afrike, aj Tehri Dam bola chválená pre svoj prínos v boji za znižovanie skleníkových plynov a bola zároveň jednou

⁵ Morenová a kol. (2015).

z mnohých priehrad začlenených do medzinárodného obchodu s emisnými povolenkami. Na povrchovej úrovni splňa kritéria merateľnej objektivity. Čo ale dedinčania, ktorí stratili príbytky? Je možné, že vo vzťahu k tým faktorom, ktoré je možné merať, došlo k zlepšeniu ich životov. Možno že každý z nich bol ubytovaný v betónových apartmánoch, ktoré svojou rozlohou v metroch štvorcových či vodnými a elektrickými sieťami ďaleko presahovali ich pôvodné domovy. Pokiaľ však ide o stratené tradície, prerušené sociálne putá, stratené spomienky, stratené poznanie a jedinečnosť každého zo zatopených miest – jednoducho, vo vzťahu k všetkému tomu, čo nie je možné zmerať a všetkému, čo nebolo uznané za hodné merania – ľudské bytosti i príroda utrpeli veľkú stratu.

Ak sa na všetky spôsobené škody pozrieme z dlhodobého hľadiska, je otázne, či priehrada naozaj pomohla znížiť úroveň oxidu uhličitého vo vzduchu. Predtým než boli vysídlení, dedinčania mali takmer nulovú uhlíkovú stopu a vzhľadom na to, že tradičné spôsoby pestovania sú schopné uhlík viazať v pôde, je možné, že bola dokonca negatívna. Po ich vysídlení novo urbanizovaní dedinčania museli prijať životný štýl, ktorý je vo vzťahu k uhlíku omnoho náročnejší, nech už išlo o konzumáciu jedla dovážaného zo vzdialených krajín, alebo o pracovné miesta v industriálnej orientovanej ekonomike. Rovnako, každá nová vodná elektrárňa priamo podporuje industrializačný trend a tvorbu infraštruktúry, ktorá si vždy pýta viac. Nie je budovaná ako náhrada za uhoľné elektrárne; je budovaná ako ich prídavok.

Je pravda, že vodné elektrárne generujú elektrinu bez spaľovania fosílnych palív, a je ľahké vypočítať tony CO₂, ktoré by vyprodukovali uhoľné alebo plynové elektrárne s obdobnou kapacitou. Je ale omnoho ťažšie zrátať, aká je skutočná kapacita zatopených ekosystémov viazať uhlík, a to isté platí aj o metáne uvoľnenom zaplavenou vegetáciou (hoci najnovšie odhady kladú emisie metánu z umelých nádrží na úroveň 10⁴ megaton ročne – presne toľko ako všetky ostatné emisie metánu fosílnymi palivami dokopy).⁶ Ešte ťažšie by bolo spočítať účinky trofického reťazca na spoločenstvá rýb a zvierat žijúcich na brehoch riek nižšie po prúde, spusteného stratou prirodzených organických sedimentov. Sedimenty hrajú kľúčovú úlohu pri tvorbe riečnych delť a bránia prúdeniu slanej vody do riečísk.⁷

Vzhľadom na obrovský potenciál mokradí viazať uhlík je možné (a to je uznávaný fakt aj v rámci uhlíkového redukcionizmu, už vôbec nehovoriac

⁶ Magill (2014).

⁷ Robbins (2017).

o ďalších aspektoch súvisiacich s vodou, ktoré spomeniem neskôr), že odstránenie priehrad prispieva ku klimatickej stabilite viac než ich budovanie. Náš „vedecky podložený“ postoj závisí na tom, čo všetko zahrnieme do našich meraní.

Jedným z nešťastných výsledkov snáh hnutia proti fosílnym palivám boli obrovské zmeny vo vlastníctve pôdy v Afrike a Južnej Amerike spôsobené nárastom investícií do biopalivových plantáží. Biopalivá predstavujú tú najextremnejšiu možnú formu redukcionizmu: živé bytosti redukujú na teplo. Redukciou prešli aj existujúce roľnícke spoločnosti a ekosystémy – nahradili ich plantáže na palmový a jatropový olej, cukrové plantáže a sklady štiepky – a dokonca aj rôzne typy fariem sú vnímané predovšetkým ako zdroje platenej práce. Na priblíženie, v poslednom desaťročí v Ghane vypukla nesmierna kontroverzia spojená s veľkým skupovaním pôdy európskymi korporáciami za účelom pestovania jatropy, ktorej na olej bohaté semená sú síce toxické pre ľudí a zvieratá, no predstavujú výborný zdroj biopaliva. Na to, aby bola jatropa ekonomicky výnosná, sú potrebné veľké plantáže (1000 hektárov a viac) a na ich zriadenie je nutné úplné odstránenie pôvodnej vegetácie. Tento proces zvyčajne zasahuje aj malých a rodinných farmárov. Keďže väčšina pôdy v Ghane je vlastnená komunitne, vyžaduje si to jednanie s miestnymi náčelníkmi (zväčša nevzdelanými), ktorí veľmi často vôbec nerozumejú právnym dôsledkom dokumentov, ktoré podpisujú svojimi odtlačkami prstov, pretože sú zvyknutí vnímať pôdu skôr ako posvätnú bytosť než ako nahraditeľný tovar.

Výsledkom je masívne narušenie tradičného životného štýlu, porušovanie ľudských práv, hlad a ekologická degradácia. Jeden príbeh, ktorý sa prehnal celým svetom, hovoril o farmároch, ktorí raz prišli na svoje polia len aby sa dozvedeli, že pozemok na ktorý vstúpili, im už nepatrí a že musia svoje mnohoročné investície do pôdy okamžite opustiť. Spoločnosti na biopalivo tvrdia, že využívajú len poľnohospodársky nekultivovanú pôdu a že (čo je protirečenie) farmári, ktorí sú vysťahovaní, dostanú kompenzácie, no tieto tvrdenia nie vždy korešpondujú so skutočnými faktami. Kmeňoví náčelníci alebo iné vplyvné osoby sú biopaliovými spoločnosťami často podplácaní za účelom presadenia ich záujmov na úkor záujmov miestnych komunít. Prísľub pracovných príležitostí na plantážach sa nie vždy naplní a aj keď sa to stane, nepredstavuje to dostatočnú kompenzáciu za stratu pestovaných jedlých plodín. Roľníci a environmentalisti, ktorí sa konfiškácií pôdy a budovaniu vodných elektrární stavajú na odpor, sa v Južnej Amerike niekedy stávajú cieľom útokov polovojenských jednotiek smrti. Nič z toho sa do tabuliek, s ktorými

pracujú tvorcovia klimatickej politiky, nedostane. O tom, čo nemôžeme spočítať, nevieme nič.

Biopalivá ale majú aspoň menší dopad na atmosférický CO₂, však? Nuž, nie nutne. Záleží to na tom, čo všetko človek započíta. Zahrniete stratený potenciál zničených ekosystémov zachytávať a ukladať uhlík? Uhlík uvoľnený zvýšenou eróziou pôdy? Ťažko predvídateľné účinky narušenia hydrologického cyklu? Dôsledky odchodu miestnych farmárov do miest, kde sa v rámci globálneho systému stávajú bežnými konzumentmi? Na to, aby ste si mohli myslieť, že biopalivá sú pre planétu prospešné, musíte všetko toto ignorovať. Nie je pochyb, že presne to robia spoločnosti, ktoré biopalivá vyrábajú. Ľudia, ktorí v nich pracujú, nie sú zlí; podobne ako väčšina z nás, žijú v kultúrnom príbehu, ktorý valorizuje ich vlastné voľby. Práve preto je potrebné podporovať šírenie príbehu, ktorý vidí hodnotu v ľuďoch a miestach, pôde a vode, biodiverzite a živote; príbehu, ktorý oceňuje kvality a vzťahy.

Klimatické argumenty boli kladené aj v prospech rozsiahlych štiepkarských projektov, ktoré ničia lesy na juhovýchode USA a vo východnej Európe. Bližšie skúmanie tieto argumenty ľahko usvedčí z nepravdivosti, no ak miestne úrady majú vo zvyku veriť číslam, sú náchylné spoliehať sa na nesprávne čísla, obzvlášť ak sú v hre finančné záujmy politicky vplyvných lobingových skupín. A tak obrovské štiepne stroje nasadzujú svoje cylindre na jeden vrchol stromov za druhým a s revom klesajú nadol, aby v priebehu niekoľkých sekúnd premenili živú bytosť na „klimaticky nezávadné biopalivo.“

Problémom nie je biopalivo ako také. Rovnako ako v prípade mnohých ďalších technológií sa problémy objavujú v dôsledku industriálneho rozsahu jeho využívania a zaslepenosti k dopadu na miestne ekosystémy. Presne takým istým spôsobom v mene environmentálneho ozdravenia zavádzame slnečnú a veternú energiu – myslíme pritom na tony uhlíka, ktoré pomôžu ušetriť, no celkom ignorujeme toxický odpad produkovaný pri výrobe fotovoltaických panelov a lítiovo-iónových batérií a na vtáky a netopiere, ktoré turbíny usmrtili. Tí, ktorí na tieto sporné aspekty upozorňujú, sú zväčša marginalizovaní ako malicherní podryvači. Ešte menej viditeľné sú otázky spojené s účinkami hluku z turbín na zdravie (a kto vie, aký má tento hluk vplyv na divokú zver) alebo klimatické dôsledky toho, čo jeden domorodec označil ako „kradnutie vetra.“ To, o čom nevieme, nemôžeme spočítať.

Pre tých, ktorí plne dôverujú kvantitatívnemu prístupu k riešeniu problémov, je možné každé zlyhanie kvantifikácie vyriešiť pomocou ďalšej kvantifikácie. Myslenie založené na meraní hovorí, že na zamedzenie chýb pri meraní je potrebné merania rozšíriť, tak aby presne zachytávali všetky prehlíadané

emisie a stratené možnosti ukladania uhlíka. Ak by sme do našich meraní dokázali zahrnúť všetko, boli by sme schopní robiť optimálne rozhodnutia. Budú ale naše merania niekedy úplné? Nuž, na niečo sa vždy zabudne – na to, čo si neceníme.

To, čo je merané, zvyčajne slúži ekonomickým a politickým záujmom a nevedomým predsudkom tých, ktorí merania zadávajú. No a potom sú tu všetky tie veci, ktoré sa neobťažujeme merať, pretože sú už vo svojej podstate nemeateľné, ako napríklad posvätnosť krajiny alebo horských potokov sýtiacich Gangu. Niektoré kultúry môžu túto rieku, tamtú horu alebo tento les pokladať za posvätné. Je to z ich strany len poverčivosť stojaca v ceste racionálnemu rozhodovaniu? Vzhľadom na to, že naša kultúra ničí planétu, zatiaľ čo iné kultúry s citom pre posvätno na nej žili udržateľne po tisícky rokov, by sme možno pri pretláčaní nášho systému kvantitatívnych hodnôt do sveta mali byť opatrnejší.

Orientáciou na merateľnú kvantitu znižujeme hodnotu toho, čo nie je možné merať alebo sme sa rozhodli pri meraní ignorovať. Také veci ako biodiverzita, toxické znečistenie, rádioaktívny odpad atď., už vôbec nehovoriac o sociálnej nespravodlivosti a ekonomickej nerovnosti, v režime uhlíkovej merateľnosti strácajú na naliehavosti. Samozrejme, je možné v prospech každého z týchto problémov vystavať argumentáciu postavenú na uhlíku, no tým by sme vstúpili na veľmi nebezpečnú pôdu. Tým že hovoríme, „Zrušte cementárne kvôli CO₂“, totiž zároveň vravíme, „Ak by CO₂ nebol problém, bolo by to v poriadku.“ Takýmto spôsobom okamžite ako možných spojencov stratíme všetkých, kto neveria v klimatickú zmenu. Ak by globálne otepľovanie prišlo o vedeckú podporu, všetky environmentálne argumenty, ktoré sú s ním spojené, by skolabovali spolu s ním.

Predstavte si, že sa snažíte zastaviť povrchovú ťažbu kvôli typu paliva používaného ťažobnými mechanizmami a strate schopnosti lesa viazať uhlík, ktorú treba vyvážiť a predstavitelia ťažobnej spoločnosti povedia, „V poriadku, spravíme to tým najzelenším možným spôsobom; naše buldozéry bude poháňať biopalivo, naše počítače pobežia na slnečnej energii a namiesto každého zoťatého stromu zasadíme dva ďalšie.“ Dostanete sa tak do aritmetickej spleti, ktorá nemá vôbec nič spoločné so skutočným dôvodom, kvôli ktorému ste chceli zastaviť ťažbu – že milujete tú horu, ten les a tie rieky, ktoré by boli otrávené.

Zlyhania snáh zameraných na znižovanie emisií uhlíka majú niečo spoločné – vyvyšujú globálne nad lokálnym, vzdialené nad bezprostredným a merateľné nad kvalitatívnym. Toto opomínanie je súčasťou všeobecnejšej

tendencie obetovať v prospech vzdialeného cieľa to, čo je vzácne, posvätné a bezprostredné. Súvisí to s inštrumentalistickou mentalitou, ktorá vníma ostatné bytosti a Zem samotnú len vo vzťahu k ich užitočnosti pre nás; s našou pyšnou dôverou v naše schopnosti predvídať a kontrolovať dôsledky našich činov; s vierou v matematické modely, ktoré nám umožňujú robiť rozhodnutia na základe čísel; a s našou vierou v to, že vieme jasne identifikovať „príčinu“ – príčinu, ktorá je „niečím“ a nie „všetkým“ – a že realite dokážeme najlepšie porozumieť prostredníctvom jej rozdelenia na izolované premenné.

Rozhodovanie „na základe čísel“ zvyčajne znamená kladenie dôrazu na finančné hľadisko, no pre našu kvantitatívne zameranú myseľ vôbec nie je ťažké tieto metódy a mentalitu využiť aj pri práci s odlišným typom premenných.

Ak sa usilujeme riešiť problémy útokom na ich jasne identifikovateľné „príčiny“, pohybujeme sa v teréne, ktorý veľmi dobre poznáme. V teréne, v ktorom môžeme ľahko využiť vojnovú mentalitu – ukončiť zločin odstrašením jeho páchatelov, zlo zničením tých, ktorí ho konajú, drogovú závislosť zakázaním drog a terorizmus zabitím všetkých teroristov. Ako nám ale Vojna proti zločinu, Vojna proti drogám, Vojna proti burine, Vojna proti terorizmu a Vojna proti baktériám ukazuje, kauzalita zväčša nie je lineárna. Zločin, drogy, burina, terorizmus a baktérie môžu byť symptómami hlbšieho, systemického problému. Ochudobnená pôda vytvára priestor pre burinu. Zanedbané telo ponúka vhodné podmienky pre množenie baktérií. Chudoba živí zločinnosť. Imperializmus plodí násilný odpor. Odcudzenie, beznádej, strata zmyslu a rozpad prirodzených komunít vedú k drogovej závislosti. Pracovať s komplexom hlbších príčin je omnoho ťažšie ako nájsť „vinníka,“ s ktorým následne môžeme začať bojovať s využívaním dobre známych redukcionistických postupov.

To isté platí aj v prípade klimatickej zmeny. Predstavuje symptomatickú horúčku ukazujúcu hlbší problém, problém, ktorý preniká všetkými aspektmi našej civilizácie. Fundamentalisti chcú všetky veci zredukovať na jednu vec. Ak sa nechcete starať o všetko, je to veľmi výhodné.

Rovnako ako v prípade terorizmu, drog alebo buriny, i tu platí, že ak sa zameriame na povrchové prejavy bez toho, že by sme zároveň pracovali s hlbinnými okolnosťami ich vzniku, prejavy sa vrátia v novej a nebezpečnejšej forme. Podobne, ak budeme robiť rozhodnutia len na základe čísiel, to, čo nie je možné merať, tá vylúčená inakosť, sa vráti nazad a bude nás prenasledovať.

Zem je komplexný živý systém, ktorého vyvážené udržiavanie závisí na bohatej interakcii všetkých organických i anorganických podsystemov. Ako ukážem neskôr, najväčším ohrozením života na Zemi nie sú emisie fosílnych

palív, ale zánik lesných, pôdnych, mokraďových a vodných ekosystémov. Život udržiava život. Keď sa tento vzťah začne rozpadáť, výsledky sú nepredvídateľné: možno globálne otepľovanie, možno globálne ochladzovanie alebo stále väčšie výkyvy celého systému, ktorý sa stále viac vymyká spod kontroly. Práve toto je hrozba, pred ktorou stojíme, a keďže je tvorená množstvom nelineárnych faktorov, nie je možné ju jednoducho prekonať redukciami emisií CO₂.

SPOLOČENSKÁ KLÍMA

Zatiaľ čo väčšina environmentalistov sa zároveň hlboko zaujíma o sociálnu spravodlivosť, environmentálne naratívy a predovšetkým klimatické naratívy, často naznačujú, že spoločenské otázky sú v porovnaní s veľkou misiou na záchranu planéty druhoradé. Na predošlých stranách som poukázal na to, že toto volanie po obetovaní sekundárnych problémov je podobné spôsobu, akým je vojna využívaná na oslabenie hnutí za sociálnu spravodlivosť. „Prestaňte bedákať – čo neviete, že sme vo vojne?“ Moja spolupracovníčka, Marie Goodwinová, sa raz spýtala prominentného klimatického križiaka, „Nemyslíte si ale, že dôležitá je aj tvorba komunit?“ Odpovedal, „Ani veľmi nie. Ak všetko, čo máme nevyužijeme na zastavenie klimatickej zmeny, nebude možné budovať žiadne komunity.“ Pred týmto vzorcom uvažovania, ktorý klimatickú zmenu spája s vojnou, by sme sa mali mať na pozore. Teraz chcem moju pointu ešte trochu rozvinúť. Nejde o to, že „aj sociálna spravodlivosť je dôležitá“ (nevysslovené tu ostáva, „ale nie až taká dôležitá ako záchran planéty“). Ide o to, že uzdravenie spoločnosti zohráva kľúčovú úlohu pri uzdravení ekosystému.

V prvom rade je to nevyhnutné, pretože je veľmi ťažké v človeku vyvolať lásku k druhým, ak ten istý človek zúfalo zraňuje sám seba. Človek, ktorý trpí, zväčša svoje utrpenie šíri ďalej. Na rozdiel od toho, čo si tí šťastnejší z nás môžu myslieť, ak alkoholik týra svoje deti, nie je to preto, že by ich miloval menej, než my milujeme tie naše. No a to, čo platí pre trpiaceho človeka, platí aj pre trpiacu spoločnosť. Nemôžeme očakávať, že zúbožená, utláčaná populácia bude prejavovať záujem o čokoľvek mimo svoje bezprostredné prežitie a bezpečnosť. Zatiaľ čo chudobní ľudia sú udržiavaní v stave strachu o prežitie v dôsledku číreho nedostatku, bohatí trpia chudobou celkom odlišného druhu: absenciou komunity, spojenia, zmyslu a intimity, čo môže viesť k veľkému psychickému stresu i napriek materiálnemu blahobytu.

Väčšina ľudského utrpenia na tejto planéte nie je spôsobená tragédiami, ktorým sa nie je možné vyhnúť, ako napríklad nehody alebo prírodné ka-

tastrofy, ale ľuďmi samotnými. Obchod s ľuďmi, pracovné vykorisťovanie, politické násilie a domáce týranie, rasový útlak a genderové násilie, chudoba a vojna – toto všetko vzniká ako dôsledok nášho systému, nášho vnímania a našich naratívov. Tieto naratívy boli zrodené traumami a preto plodia ďalšie traumy.

Práve toto je to spojenie medzi ekonomickou spravodlivosťou, sociálnou spravodlivosťou a životným prostredím. Pokiaľ budeme v sebe niesť nezahojené sociálne traumy, budeme i naďalej zraňovať nielen ostatné bytosti, ale aj našu vlastnú Matku Zem. Toto vôbec neznamená „Predtým, než sa pokúsime vyliečiť životné prostredie, musíme najskôr vyliečiť vlastné traumy.“ Ide o to, uvedomiť si, že liečba spoločenského a ekologického prostredia predstavuje tú istú prácu. Ani jedna nemá pred tou druhou prednosť; ani jedna nemôže bez tej druhej uspieť.

Z kauzálnej logiky prepojenosti postavenej na morfickej rezonancii je veľmi jednoduché chápať, ako je možné, že spoločnosť, ktorá vykorisťuje a týra svojich najzraniteľnejších členov, bude vykorisťovať a týrať aj prírodu. Starostlivosť o zraniteľných ľudí vytvára pole starostlivosti, ktoré ľudí vedie k tomu, aby sa starali o ostatné zraniteľné bytosti. V spoločnosti preniknutej starostlivosťou je celkom prirodzené sa pýtať, „Na koho sme zabudli?“ „Kto ešte trpí?“ „Čie dary nie sú oceňované?“ „Čie potreby nie sú naplnené?“ Práve toto sú otázky, ktoré sú kľúčové nielen pre spravodlivú, ale aj pre ekologickú spoločnosť.

Je možné, že význam termínu „sociálna spravodlivosť“ je príliš úzky na to, aby zahrnul aj typy spoločenského uzdravenia, vďaka ktorému by sme sa stali schopnými plne prejavovať našu lásku k planéte. Tradičné oblasti sociálneho aktivizmu, ktorých cieľom je rasizmus, chudoba, nerovnosť, sexizmus a podobne, sú dôležité, no ignorujú kľúčové oblasti ako vzdelávanie, medicína, financie a vlastníctvo, ku ktorým sa často vzťahujú len v prípade, keď sa snažia presadiť rovný prístup k nim. Takýto aktivizmus usilujúci o rozšírenie možnosti prístupu k existujúcemu systému, ktorý je už vo svojej podstate nespravodlivý k všetkým jeho členom (nech už je ich rasa, pohlavie alebo sexuálna orientácia akákoľvek), ale ostáva pomerne neúčinný.

Naozaj je cieľom feministiek, aby ženy mali rovnaké zastúpenie v radách korporátnych znečisťovateľov, riaditeľov *supích fondov*, vlastníkov *sweatshopov* a vládcov *slumov*? Chcú aktivisti Black Live Matters, aby sa linka vedúca zo školských lavíc priamo do väzenia otvorila bielym rovnako ako je otvorená pre čiernych obyvateľov našej na trestanie orientovanej spoločnosti? Myslím si, že ak súčasný systém budeme pokladať za samozrejmosť, potom odpoveď na tieto otázky je *áno*. Ak pokladáme za samozrejmosť strašnú koncentráciu bohatstva

v rukách pár jedincov, potom by rozhodne všetky rasy mali mať rovnakú šancu patriť do najvyššej, ako aj do najnižšej triedy. Ak je pre nás samozrejmy obraz sveta ako vojnového stroja, potom by ženy, rovnako ako muži, mali mať možnosť stať sa generálmi. Ak pokladáme za samozrejmu ekonomiku ničiacu planétu, potom ženy, gayovia, černosi, invalidi a transgenderoví ľudia by mali mať takú istú šancu dostať sa k jej kormidlu ako mužskí príslušníci bielej rasy.

Napriek tomu, že liberálne médiá by zrejme protestovali proti vyššie predstaveným predpokladom, implicitne ich zastávajú vždy, keď veľbia ženskú superhrdinku, ktorá v nejakom filme riadne zatočila so zloduchmi, alebo keď nejaká vláda na vysoké pozície postaví ľudí čiernej pleti, gayov alebo ženy. Pôvodní feministickí a rasoví bojovníci za spravodlivosť mali väčšiu víziu, než len vydobýť rovnosť v existujúcom systéme. Feministky nechceli len získať rovnaké postavenie v patriarchálnej spoločnosti; chceli premeniť celý systém. Lídri hnutia za občianske práva ako Malcom X a Martin Luther King Jr. nechceli len, aby bolo s africkými Američanmi férovo zaobchádzané v armáde USA; militarizmus a imperializmus chceli celkom zrušiť. Dnes, v ich neplodnej mainstreamovej verzii, sa hnutia za občianske práva a feminizmus uspokojujú s náhradkou ideálu rovnosti, pri ktorom ovplyvňujú to, kto pôsobí v mocenských štruktúrach, no nie to, aká je povaha štruktúr samotných. Zdá sa, že si neuvedomujú, že práve tieto štruktúry sú zdrojom nerovnosti a že je celkom jedno, aká rasa či pohlavie sú ich súčasťou. Pre vykorisťujúci systém sú potrební ľudia, ktorých možno vykorisťovať. Rasové predsudky, mužský šovinizmus, nacionalizmus, atď., tento systém umožňujú a ospravedlňujú, no eliminácia týchto foriem bigotnosti sama o sebe nemôže zmeniť hlbinnú dynamiku, ktorá ich poháňa. Jednoducho si na vykorisťovanie nájde iný cieľ.

Tejto veci sa dotýkam z dvoch príčin. V prvom rade chcem, aby bolo jasné, že sociálna spravodlivosť musí byť niečím viac než len hromadou problémov spojených s identitou. Uzdravenie spoločnosti, ktoré dnes potrebujeme, si vyžaduje masívnu zmenu, pravdepodobne úplnú reformáciu nášho systému zdravotníctva, vzdelávania, rodenia, zomierania, zákonodarstva, financovania a vlády. Zároveň platí, že environmentalizmus, podobne ako sociálna spravodlivosť, je zameraný na neustále riešenie povrchových prejavov, ktoré sa vôbec nedotýka hlbinného problému. Tak ako nejaká spoločnosť môže do svojho čela postaviť čiernych, ženských alebo LGBTQ predstaviteľov za účelom udržiavania procesov, ktoré vykorisťujú ľudí s tmavou pleťou, a stále sa pritom môže pokladať za progresívnu, je možné aj to, aby sa nejaká spoločnosť, ktorá investuje do environmentálne škodlivých produktov, pokladala za zelenú, pre-

tože zároveň kompenzuje vlastné uhlíkové emisie podporou reforestačného fondu.

Pointou nie je odsúdiť zelené racionalizácie korporácií; ide o odhalenie fundamentalistickej mentality, ktorá stojí v pozadí týchto racionalizácií. Fundamentalizmus vo všetkých jeho podobách podporuje ochudobnenie komplexnosti skutočného sveta; a bojím sa, že je na vzostupe v mnohých oblastiach, nielen v náboženstve. Vidím ho dokonca pôsobiť v rôznych teóriách alternatívnej medicíny v podobe Veľkého Odhalenia Jedinej Zaručene Pravdivej Príčiny všetkých chorôb. (Sú to parazity! Zápal! Stres! Prekyslenie! Trauma!) Fundamentalizmus ponúka istotu tvorenú fixáciou myslenia na obmedzené množstvo predom známych ciest. Honba za Príčinou spojená s vierou v nepochybniteľné axiómy, nám v čase rozpadu mnohých vecí, ktoré sme mali za stále a dobre známe, veľmi nepomôže.

Ak budeme i naďalej zastávať klimatický fundamentalizmus, symptomatická horúčka klimatickej zmeny sa bude len zhoršovať, nech už na adresovanie jej domnelých príčin budeme používať akékoľvek makroskopické prostriedky. Je možné, že sa nám podarí znížiť čísla (teplota, skleníkové plyny); no rovnako ako u pacienta, ktorý príde k doktorovi, kde je mu povedané, „Testy hovoria, že ste zdravý,“ choroba sa objaví v oblasti, ktorú sme nemerali alebo ktorá nie je merateľná. Musíme ísť hlbšie, za symptómy, a obnoviť základy ekologického zdravia: pôdu, vodu, stromy a huby, baktérie a každý druh a ekosystém a ľudskú kultúru na zemi.

HONBA ZA PRÍČINOU

„Keď sme boli deti, ústie rieky bolo plné rias a úhorov,“ povedala Stella. „Bolo plné celej záplavy živočíchov. Kraby, mušle, ostrochvosty – práve tamto bola kolónia mušlí – raz som plávala v tom riečnom ohybe a stretla som sa s úhorom.“

To mi povedala moja žena pri našej návšteve ústia rieky, kde sa Narrow River vlieva do Narragansett Bay pri Rhode Islande, na jednom z miest, kde vyrastala. Je to veľmi malebné miesto, obklopené stromami a piesočnatými plážami a keby mi Stella nerozprávala o tom, aké to bolo keď bola dieťa, vôbec by som si nevšimol, že ide o vysoko ochudobnený ekosystém.

Ani jeden z nás nevie, prečo úhory zmizli. Spolu sme chvíľu zdieľali okamih smútku a potom sa Stelle vynorila ďalšia spomienka, ktorá to v istom zmysle zodpovedala. So svojou priateľkou Beverly niekedy chodila na túto časť pláže

kvôli niečomu, čo volali „záchranná misia.“ Skupiny chlapcov tam totiž chodili a ostrochvosty, ktoré vyliezli na breh, obracali na chrbty, aby bezmocne zomreli. Stella a Beverly ich zase obracali nazad. „Nech už tí chlapci boli ktokoľvek, nemali k tomu žiadny dôvod,“ povedala. „Bolo to úplne nezmyslené zabíjanie.“

Presne toto je ten typ príhod, pri ktorých si myslím, že som zablúdil na nesprávnu planétu. Pri našej návšteve tohto miesta sme nevideli žiadne ostrochvosty. Dnes sú tam veľkou vzácnosťou. Nevieť, či je to spôsobené tým, že ich ľudia príliš mnoho zabili z prostej krutosti alebo kvôli ich krvi, z ktorej sa ťaží hemocyanín. Možno to spôsobil všeobecný úpadok ekosystému alebo únik pesticídov, poľnohospodársky odpad, zvyšky farmaceutík, zmena v rytme dažďových zrážok spôsobená klimatickou zmenou. Možno sú ostrochvosty na niečo z tohto citlivé a možno to platí pre živočíchy, ktorými sa živia a možno tie citlivé sú mäkkýše, ktoré zohrávajú úlohu v reprodukčnom cykle mikroorganizmov, ktoré udržiavajú v rovnováhe ďalšie mikroorganizmy, ktoré môžu ostrochvosty infikovať.

Som si celkom istý, že nech už bude vedecké vysvetlenie zníženia populácií ostrochvostov a úhorov akékoľvek, skutočnou príčinou je práve to nezmyselné zabíjanie, o ktorom hovorila Stella. Nemám tak ani na mysli ten aspekt zabíjania, ako skôr ten aspekt nezmyselnosti spojený s ochromením našej schopnosti vnímať a zakrpatením našej empatie. Pri našom konaní necítíme.

Kraby, riasy a úhory sú preč. Mysleť hľadá príčinu – ktorú by bolo možné chápať, viniť a následne napraviť – no v komplexnom nelineárnom systéme príčiny často nie je možné izolovať.

Táto vlastnosť komplexných systémov je v priamej kolízii s hlavným prístupom, ktorý v našej kultúre vo všeobecnosti používame pri riešení problémov, teda, najskôr identifikovať príčinu, vinníka, baktériu, zloducha, chorobu, chybnú myšlienku alebo zlú osobnú vlastnosť, a následne ich ovládnuť, poraziť a zničiť. Problém: zločin; riešenie: zavrieť zločincov. Problém: teroristické útoky; riešenie: zabiť teroristov. Problém: emigrácia; riešenie: držať emigrantov za hranicami. Problém: borelióza; riešenie: identifikovať patogén a nájsť spôsob ako ho zabiť. Problém: rasizmus; riešenie: zahanbiť rasistov a rasistické činy legislatívne trestať. Problém: nevedomosť; riešenie: fakty. Problém: zneužívanie zbraní; riešenie: zákaz používania zbraní. Problém: klimatická zmena; riešenie: zníženie uhlíkových emisií. Problém: obezita; riešenie: menej jesť a spaľovať viac kalórií.

Z vyššie uvedených príkladov môžete vidieť, ako redukcionistický spôsob uvažovania preniká celým politickým spektrom, respektíve, celým liberálnym

a konzervatívnym mainstreamom. V prípade, že nie je jasná okamžite identifikovateľná príčina, zvyčajne začneme cítiť neistotu, ktorá narastá až dovedy, kým nenájdeme nejakého vhodného kandidáta na „príčinu“, proti ktorému by sme mohli vytrhnúť do boja. Nedávna záplava masovej streľby v Amerike je exemplárnou ukážkou. Liberáli vidia problém v zbraniach a usilujú o ich kontrolu; konzervatívci vidia problém v Islame, emigrantoch alebo v Black Live Matters a radia proti nim urobiť tvrdý zásah. A samozrejme, najradšej obe strany vinia seba navzájom.

Pri povrchnom pohľade je zrejmé, že k masovej streľbe nie je možné dôjsť bez zbraní, podobne ako je zrejmé, že možnosť prístupu civilného obyvateľstva k vojenským útočným puškám túto streľbu robí ničivejšou. Orientácia na dostupnosť zbraní ale obchádza vážnejšiu otázku, ktorá rozhodne nemá jednoduché riešenie. Odkiaľ všetka tá zloba a hnev vychádzajú? Aké spoločenské podmienky stoja za ich vznikom? Zúrivá diskusia o kontrole zbraní v USA tak veľmi monopolizuje politickú pozornosť, že tieto otázky živorovia na okraji intelektuálneho záujmu. Ak sa im nebudeme venovať, naozaj obmedzenie zbraní vyrieši problém? Nieкто by mohol použiť bombu, kamión, jed ... bude potom riešením úplné obmedzenie spoločnosti spojené so všadeprítomným dozorom, bezpečnosťou a kontrolou? Práve toto je riešenie, ktorého prejavy počas celého môjho života vidím všade okolo, nevšimol som si ale, že by sa ľudia cítili bezpečnejšie.

Možnože to, čomu čelíme v podobe množstva kríz, ktoré sa na nás valia zo všetkých strán, je prejavom kolapsu našej hlavnej stratégie riešenia problémov, ktorej základy sú postavené na naratívoch Príbehu oddelenosti.

S čerstvou spomienkou na ústie rieky zbavené života, som i ja v sebe cítil impulz nájsť vinníka, nájsť niekoho (alebo niečo), koho by som mohol viniť a nenávidieť. Prial by som si, aby riešenie našich problémov bolo také jednoduché! Ak by sme mohli jednu vec identifikovať ako *príčinu*, riešenia by boli o toľko dostupnejšie. No to, čo je pohodlné, nie je vždy aj pravdivé. Čo ak príčinou je celá spleť navzájom prepojených vecí, ktorých zdrojom sme my sami a spôsob akým žijeme? Čo ak je to niečo tak všetko-zahŕňajúce a tak prepletené so životom v podobe, v akej ho poznáme, že ak to uvidíme v celej enormnosti, nebudeme vedieť, čo si počať?

Ten moment pokorného, bezmocného nevedenia, v ktorom sa cez nás preleje smútok z neustále prebiehajúcej straty a pre nás už nie je možné unikať k povrchovým riešeniam, je veľmi silným a nevyhnutným momentom. Má silu do nás načrieť dostatočne hlboko na to, aby z nás vyplavil ochromujúce spôsoby videnia a hlboko koreniace vzorce reakcií. Vyjasňuje náš zrak a uvoľ-

ňuje chápadlá strachu a obáv, ktoré nás držia v našej konformnej zóne. Hotové riešenie môže pôsobiť ako narkotikum – odkláňa pozornosť od bolesti bez toho, že by zacelilo ranu.

Možno ste si už všimli tento narkotický efekt, rýchly únik do „Podme s tým niečo spraviť.“ Samozrejme, v tých prípadoch, keď sú príčina a účinok jednoduché a my vieme presne, čo treba spraviť, potom takýto rýchly únik je tým správnym krokom. Ak máte v chodidle zapichnutú triesku, vyberte ju. Väčšina situácií je ale omnoho komplikovanejšia, a to platí aj pre ekologickú krízu na tejto planéte. V týchto prípadoch zvyk hnať sa za tým najvhodnejším, povrchovo zrejým kauzálnym činiteľom pôsobí ako rozptýlenie brániace zmysluplnejšiemu typu reakcie. Bráni nám v pozeraní hlbšie, hlbšie a hlbšie.

Čo je za všetkou tou bezcitnou krutosťou chlapcov, ktorí obracali ostrochvosty? Čo je za masívnym používaním trávnikových chemikálií? Čo je za obrovskými predmestskými haciendami zbohatlíkov imitujúcimi pompéznosť? Za systémom chemického hnojenia v poľnohospodárstve? Za nadmerným lovom rýb v pobrežných vodách? Tu sa dostávame k základu systémov, príbehov a psychológie spojených s našou civilizáciou.

Hovorím tým, aby sme nikdy priamo a rozhodne nekonali, pretože systematické korene siahajú nepredstaviteľne hlboko? Nie. Hovorím tým, že to, kam nás môžu nevedenie, zložitosť a zármutok priviesť, je miesto v našej mysli, z ktorého môžeme konať súbežne na viacerých úrovniach, pretože budeme schopní vidieť každú rovinu príčin v kontexte väčšieho obrazu, vďaka čomu tak ľahko nespádneme do jednoduchých pseudo-riešení.

MATKA VŠETKÝCH PRÍČIN

Keď som hľadal príčinu vymierania v ústí rieky, možno sa vám v mysli objavila hypotéza – klimatická zmena, hlavná príčina takmer všetkých environmentálnych problémov. *Ak by sme ako príčinu dokázali identifikovať jednu vec, riešenie by bolo o toľko jednoduchšie.*

Keď som pri výskume pre túto knihu zadal do Googlu „dopady erózie pôdy na klimatickú zmenu,“ prvých desať strán výsledkov ukazoval opak môjho hľadania – dopady klimatickej zmeny na eróziu pôdy. Spravil som to isté s biodiverzitou a výsledok bol rovnaký. Nech už je alebo nie je pravda, že klimatická zmena všetky ostatné environmentálne problémy znásobuje, zápal, s akým sa usilujeme nájsť jednotiacu príčinu komplexného problému, by nás

mal prinútiť zastaviť sa. Ten vzorec je dobre známy. Poznáme ho z vojnového myslenia, ktoré je tiež postavené na identifikácii jednotiacej príčiny komplexného problému. Tá príčina sa nazýva nepriateľ a riešenie je tohto nepriateľa poraziť.

Uhlíkový redukcionizmus sa podobá „bakteriálnemu redukcionizmu“ v medicíne. Aká je príčina, povedzme, zápalu hrdla? Nuž, samozrejme, že sú to streptokoky, nie? Problém: baktérie; riešenie: zabitie baktérií. Na istej úrovni to môže byť opodstatnené, no čo všetko tento prístup zahmlieva a obchádza? V prvom rade obchádza otázku, prečo jeden človek, ktorý bol baktériám vystavený, ochorie a iný nie? Obzvlášť, ak má niekto zápal hrdla veľmi často, môže byť omnoho užitočnejšie sa na baktérie pozeráť nie ako na príčinu, ale ako na jeden zo symptómov nemoci. Rovnako sa takto ignorujú účinky opakovaného liečenia antibiotikami, a možnosť, že takáto liečba nejakým spôsobom zvyšuje náchylnosť k novej infekcii. (Vo svetle záverov vedeckého skúmania vzťahov medzi telesnou ekológiou a imunitou to nie je špekulácia – telesná ekológia je antibiotikami vážne narúšaná.)

V medicíne, nech už ide o individuálnu alebo epidemiologickú úroveň, môže orientácia na bezprostrednú, lineárnu príčinu choroby znížiť možnosť skutočného vyliečenia. Pomyslíte na ochorenie, ktoré nás v našom kolektívnom vedomí tlačí omnoho viac ako zápal hrdla: borelióza. Keďže ju vnímame ako infekciu baktériami prenášanými kliešťami, najvhodnejší prístup ku kontrole tohto onemocnenia je zrejmy: vyhýbať sa kliešťom a baktériu zabiť. Pozeráť sa na problém iným spôsobom môže byť pre myseľ pracujúcu so zvyčajnými reakciami zameranými na ovládnutie nepríjemné. Aká je skutočná „príčina“ boreliózy? Nevie, ale mohla by súvisieť s týmto:

- znížená imunita, ktorá telo robí zraniteľným voči rôznym súbežne prebiehajúcim infekciám (voči ktorým sú antibiotiká bezmocné);
- explózia populácie kliešťov dôsledku rozširovania a zmenšovania plôch lesa spôsobeného urbanizáciou;
- upadajúce zdravie lesa a lesného podrastu spôsobené znečisťovaním, opakovanými výrubmi;
- vyhubenie predátorov, ktoré následne znižuje biodiverzitu a umožňuje nadmerné rozmnožovanie druhov hmyzu akými sú kliešte;
- úbytok populácie bažantov a ďalších kliešte požírajúcich vtákov v dôsledku nadmerného chovu a ničenia podrastu;
- plošné postreky insekticídmi decimujúce nielen hmyz, ale i populácie vtákov, ktoré sa ním živia.

Môžeme ísť hlbšie a hlbšie. Aká je príčina suburbanizácie? Aká je príčina znečistenia? Aká je mentalita za vyhubením vrcholových predátorov a plošnými postrekmi lesov? Všetky tieto javy spájajú komplexné, nelineárne vzťahy. Napríklad, odcudzenie od prírody podporuje suburbanizáciu, no platí to aj naopak. Obyvatelia predmestí odseknutí od priameho vzťahu s pôdou, ktorí si kupujú jedlo vypestované tisíce míľ ďaleko bez toho, že by na pôdu pri presune z miesta na miesto čo i len vstúpili, sa budú na prírodu celkom pochopiteľne pozeráť buď ako na atrakciu, alebo ako na hrozbu.

Človek by mohol povedať, že príčinou boreliózy je všetko a nič. Dokonca výraz „príčina“ je súčasťou problému, pretože implikuje oddeliteľnosť paralelne vyvstávajúcich javov. Mohol by som dokonca povedať, že príčinou boreliózy sú moderné detské knižky, ktoré nám už od detstva ukazujú antropomorfizované zvieratá oblečené v ľudských šatách, žijúce moderné životy a mysliace ľudské myšlienky. Takéto knižky nás navádzajú prístupovať k iným bytostiam ako prístupujeme k nám samotným a zahmlievajú fakt, že to, čo je normálne pre človeka (a pre zobrazované zvieratá hrajúce ľudské role), je v reálnom svete priamo zodpovedné za ničenie habitatov tých istých zvierat.

Tým samozrejme nevravím, že by sme nikdy nemali pomenovať evidentnú lineárnu príčinu, rovnako ako nevravím ani to, že niekedy nie je potrebné bojovať. Skôr varujem pred zvykom a podvedomou tendenciou takýmto spôsobom reagovať na všetky problémy.

V ekológii, ktorá je vo svojej podstate štúdiom vzťahov, nie vecí, je každá príčina videná aj ako symptóm. Vezmime si napríklad prudký úbytok podmorských lúk, ktoré sú ohniskom biodiverzity a zachytávajú viac uhlíka na hektár ako takmer akýkoľvek iný ekosystém. Odumieranie podmorských lúk je príčinou uvoľňovania uhlíka i okysľovania a zároveň je symptómom:

- šírenia bylinožravých mäkkýšov a kôrovcov spôsobeného nadmerným lovom veľkých dravých rýb;
- eutrofizácie a šírenia rias spôsobených odtokom splodín poľnohospodárstva postaveného na umelých hnojivách;
- vysokej úrovne naplavenín, ktorá redukuje prístup podmorských lúk k slnečnému svetlu, ktorá je dôsledkom erózie pôdy, spôsobenej moderným poľnohospodárstvom a výrubmi lesov.

Podľa jedného priateľa, ktorý pracuje s „vodákmi“ (zväčša lovcami krabov) v Chesapeake Bay, podmorské lúky, mäkkýše a kraby čelia masívnemu výhynu vždy, keď sa ich biotópom preženie hurikán, alebo ak do zálivu vtečie veľké

množstvo sladkej vody plnej nánosov. Tieto nepravidelné narušenia neustále oslabujú prirodzenú rovnováhu ekosystému. Ešte pred niekoľkými storočiami tento problém neexistoval, pretože:

- neporušené pobrežné mokrade boli schopné pohltiť veľké množstvo dažďových zrážok;
- bobrie hrádze na prítokoch riek ústiacich do zálivu zachytávali sedimenty;
- deforestácia a orba povrchovú pôdu nevystavovali erózii.

Ochrana a obnova podmorských lúk v sebe celkom zjavne zahŕňa omnoho viac než len uzatváranie chránených oblastí, pretože lúky sú vo vzťahu so všetkým živým, vrátane nás samých. Nezachráni ich ani naša bežná stratégia hľadania nepriateľa. Je lákavé a pohodlné problém hodiť na „intenzívnejšie hurikány spôsobené globálnou zmenou“ a ignorovať sústavu príčin, ktorá je priamo prepojená s nami a s naším spôsobom života. Rovnako ľahké je obviňovať lovcov krabov za ich predpokladanú chamtivosť a ignorovať komplexné ekonomické príčiny (a máme na nich účasť my všetci), ktoré poháňajú nemilosrdnú premenu prírody na tovar. Naším intelektuálnym zvykom je nájsť *tú* jednu príčinu, naše vedecké programovanie nám káže ju zmerať a naša politická výbava napadnúť. V prípade, že sa ukáže, že Jedna Príčina je globálna, prekrížime prsty a zodpovednosť i moc odovzdáme vzdialeným globálnym inštitúciám. Ony sa o to postarajú. Tak aspoň dúfame. Hádzanie viny na klimatickú zmenu však často znamená nespraviť vôbec nič.

Tak ako väčšina rozlíšení postavených na binárnych vzťahoch, aj rozlíšenie medzi symptómom a príčinou sa pri hlbšom pohľade začne strácať. Rozlišovanie je ale napriek tomu stále dôležité. Príčiny sú príčiny a symptómy sú symptómy. Označme teda ako symptóm ten aspekt komplexu príčina/symptóm, ktorý sa našej pozornosti ukazuje ako najpálčivejší. Povedzme, že pre nás to bude borelióza. Pre niekoho iného by tou najalarmujúcejšou zmenou mohlo byť miznutie drieňových lesov alebo zmena v nejakej vtácej piesni, ktorú by ste si ani vy, ani ja nikdy nevšimli. To, čo vidíme, že sa deje vo svete, vypovedá rovnako veľa o nás ako o samotnom svete. Odhaľuje sa tak to, čo pokladáme za dôležité, významné, hodnotné a posvätné, ako aj to, čo pokladáme za irelevantné alebo bezcenné. Inak povedané, to, čo vidíme ukazuje to, ako vidíme.

V tejto knihe (ani nikde inde) nezastávam postmodernú pozíciu, podľa ktorej skutočnosť aj pravda sú čisto ľudskými konštruktami – že spôsob, akým

sa pozeráme na veci, je jediným faktorom ovplyvňujúcim to, čo vidíme, alebo že mimo ľudského vnímania veci nemajú svoj vlastný význam. Postmoderní filozofi možno majú pravdu, keď vravia, že fakty neexistujú, že existujú len významy poháňané silovou dynamikou genderového a rasového útlaku a podobne. To, s čím ale nerátajú, je, že my ľudia nie sme jedinými tvorcami významu, jedinými autormi, ani jedinými vedomými činiteľmi. Naše spôsoby videnia, naše príbehy a naše mýty k nám prichádzajú zo zdroja presahujúceho naše chápanie.

Spomedzi všetkých kauzálnych naratívov, prostredníctvom ktorých je možné pristúpiť k borelióze alebo klimatickej zmene alebo k akémukoľvek inému problému, si naša kultúra volí ten, ktorý najlepšie zachováva status quo. Dominantná kultúra si volí naratív, ktorý udržiava jej dominanciu.

Ľudia majú vo zvyku konceptualizovať problémy spôsobom, ktorý potvrdzuje nástroje riešenia, ktoré sú pre nich známe a dostupné. Ak jediný nástroj, ktorý máte, je kladivo, všetko začne vyzeráť ako klinec. Ak všetko, čo máte, sú antibiotiká, pri liečení budete vždy v prvom rade hľadať baktérie. Ak jediné nastavenie, ktoré vaša myseľ pozná, je vojna, vždy budete všade hľadať nepriateľa.

Najsilnejším a najznámejším nástrojom, ktorý naša spoločnosť pozná, je kvantitatívna vedecká metóda. Tá stojí za spôsobom, akým sme zarámcovali klimatickú zmenu. Používame čísla (ako napríklad priemerná globálna teplota), aby sme dokázali, že k nej dochádza, ďalšie čísla (emisie CO₂) aby sme prišli s riešením, a ešte ďalšie čísla (tvoriace základ nášho počítačového modelovania) na to, aby sme predpovedali budúcnosť a riadili jednotlivé kroky. Je to ale jediný nástroj? Je to vôbec ten správny nástroj? Vzhľadom na to, že zdrojom všetkej tej škody, ktorú naša industriálna civilizácia spôsobila planéte je ten istý sklon kvantifikovať, by o tom bolo možné pochybovať. Vo vede svet popisujeme pomocou čísel a matematických vzťahov. Pomocou technológie tieto čísla používame na ovládnutie materiálneho sveta. A prostredníctvom priemyslu svet premieňame na tovar, ktorý je opäť charakterizovaný číselnými hodnotami. Naša ekonomika následne všetky veci premieňa na ďalšie číslo, ktorému hovoríme hodnota.

Chceme vyriešiť klimatickú zmenu pomocou metód a nastavenia mysle, ktoré sú nám dobre známe, pretože tento spôsob sa nijako nedotýka základov našej spoločnosti v podobe, v akej ju poznáme. Tieto metódy a nastavenie, pohľad na svet postavený na kvantite, nám hovoria, že situáciu je možné vyriešiť pomocou eliminácie fosílnych palív. Žiaľ, ako ukážem neskôr, samotná

eliminácia fosílnych palív nás z ekologickej krízy nedostane. Potrebná je hlbšia revolúcia.

Eliminácia fosílnych palív nepredstavuje zmenu potrebnú na zastavenie ekocídy, ku ktorej dochádza všade okolo nás. Môžeme si myslieť, že uhlíkové emisie by sme mohli zastaviť pomocou alternatívnych energetických zdrojov poháňajúcich našu industriálnu civilizáciu. Pri hlbšom skúmaní sa to môže ukázať ako nerealistické, no v takomto kontexte si aspoň vieme predstaviť, že náš život v podobe, v akej ho žijeme, by mohol pokračovať viac-menej bez zmeny. Neplatí to ale pre celkové ničenie ekosystému, s ktorým je spojené všetko, na čom moderná technologická spoločnosť závisí: bane, lomy, chemické hnojenie, farmaceutiká, vojenská technológia, globálna doprava, elektronika, telekomunikácie, a tak ďalej. Všetky tieto oblasti sa musia posunúť na vyššiu úroveň; niektoré z nich sa dokonca stanú zbytočnými.

MIESTO, Z KTORÉHO VYVIERA ODHODLANIE

Identifikácia „zeleného“ a „nízkouhlíkového,“ ktorým komplexnú maticu kauzálnych vzťahov redukuje na jednu premennú, nás vedie k uvažovaniu, v ktorom sa udržateľnosť vzťahuje k životu, ako ho poznáme, k životu, aký sme viedli doteraz. Opodstatňuje a udržiava dnes dominantnú paradigmu zeleného rastu a udržateľného rozvoja, ktoré sú kľúčové pre zachovanie nášho súčasného ekonomického systému aj s jeho nekonečným hladom po ďalších zdrojoch. V takomto kontexte môžeme našu planétu i naďalej vidieť ako ložisko týchto „zdrojov“ – vecí, ktoré sú tu pre našu potrebu – za predpokladu, že ich budeme čerpať spôsobom, ktorý neprodukuje skleníkové plyny. Čo je však ešte dôležitejšie, tento prístup podporuje našu tendenciu pristupovať k Zemi mechanicky, z pozície strojvedúceho, riadiaceho vstupy a merajúceho výstupy. Vedie k lineárnej odpovedi na nelineárny problém. Zem ale nie je stroj; je živá a môže vytvárať podmienky priaznivé pre život, len ak ju tak budeme brať.

V nasledujúcich kapitolách ukážem, že deforestácia, industriálne poľnohospodárstvo, ničenie mokradí, strata biodiverzity, nadmerný rybolov a ďalšie prejavy zlého zaobchádzania s pozemskými a morskými ekosystémami, má na klímu omnoho väčší dopad než väčšina vedcov verí. Z toho vyplynie i to, že schopnosť zdravých ekosystémov znižovať negatívne dopady klimatickej zmeny je omnoho väčšia. To znamená, že aj keby sme uhlíkové emisie doká-

zali znížiť na nulu, ak zároveň nezastavíme všade prebiehajúcu ekocídu, klímu aj tak čaká smrť spôsobená miliónom rán.

Na rozdiel od predpokladov, na ktorých stoja výsledky môjho hľadania na Googli, globálne zdravie závisí na lokálnom zdraví. Najdôležitejšie globálne stratégie sú preto tie, ktoré vytvárajú podmienky na obnovenie a ochranu miliónov miestnych ekosystémov. Dnes je ale bežný presne opačný prístup; napríklad, dohody uzavreté v rámci globálneho slobodného trhu korporáciám umožňujú žalovať vlády za stratu zisku spôsobenú ochranou lokálnych ekosystémov.

Ak sa o uzdravení ekosystému rozprávame čisto z globálnej perspektívy, náš pohľad sa odvráti od miest, ktoré sme milovali a stratili, miest, ktorí sú choré a zomierajú, miest, ktoré sú pre nás hmatateľné a skúsenostne reálne. Smeruje miesto toho k vzdialeným miestam budúcnosti, zatiaľ čo to, čo milujeme lokálne, sa premieňa prinajlepšom na obyčajný nástroj slúžiaci nami vytvorenému účelu.

Prečo bola Stella taká smutná pri pohľade na jej milované ústie zbavené života? Bolo to preto, že tam už viac nerastú chaluhy, ktoré pomáhajú uskladňovať uhlík a brániť klimatickej zmene? Samozrejme, že nie. Ak by to bolo tak, nešlo by o veľkú stratu. Mohla by byť nahradená vysadením chaluhovej plantáže alebo lesa niekde inde, alebo možno inštaláciou obrovských filtrov odsávajúcich z miest uhlík. Potom by Stella bola znova šťastná, nie?

Môj priateľ Seppi Garret mi rozprával o tom, ako svojho syna vzal na rybačku k jeho obľúbenému chlapčenskému miestu, potoku Conodoguinet Creek. Na svoje zdesenie zistil, že potok je znečistený a je pri ňom varovanie, aby ľudia svoje deti nepúšťali k jeho vodám. Pomyslel si teda, „Vezmem ho miesto toho k rieke Yellow Breeches,“ no následne i tam zistil, že voda je znečistená. Podobne to dopadlo aj s riekou Susquehanna. Povedal, „Keď tam idem, cítim neskutočný smútok pri pohľade na olejové škvrny na hladine, na miestach, kde som sa ako chlapec pri chytaní rýb brodil vo vode hlboké až po hrud.“ Seppiho žiaľ, rozhorčenie a hnev viedli k tomu, aby sa ako ekologický aktivista stal členom hnutia ľudí pomáhajúcich pri záchrane poškodených území prostredníctvom citlivého urýchľovania sukcesie, presmerovania vodných tokov a zmeny v skladbe druhov. Potrebujeme milióny ľudí, ktorí robia niečo podobné. Potrebujeme hlboko načúvať krajine, rozvíjať s ňou vzťah a klásť sa do jej služby. Odkiaľ takýto druh oddanosti vyvierá? Znova sa pýtam, prebúdza olejová škvrna v Seppim žiaľ preto, že je prejavom pálenia fosílnych palív tvoriacich kyslíčnik uhličitý?

Tu vidíte, že globálne dominantný uhlíkový naratív na prebudenie environmentálneho zápalu vôbec nie je potrebný, a to ani v prípade, že ho pokladáte za pravdivý. Ako si ukážeme v ďalšej kapitole, tým viac to platí pre klimaskeptikov.

Som si istý, že pri čítaní Seppiho slov sa vo vás niečo pohlo, aj keď vaše špeciálne miesta vašej mladosti boli spojené s lesom a nie s vodou. Keď ďalej odovzdávame našu lásku k pôde, horám, vode a moru a prebúdžeme v druhých žiaľ nad tým, čo bolo stratené; keď dokážeme v sebe samých držať živé vedomie straty bez toho, žeby sme okamžite reflexívne skĺzli k pózam riešenia a obviňovania, len vtedy môžeme preniknúť dostatočne hlboko k miestu, z ktorého vyviera odhodlanie.

Toto neznamená, že nebudeme čeliť ekologickej kríze. Budeme, spôsobom, ktorý zásadne presahuje to, čo nazývame klimatická zmena. Ak by každý svoju lásku, starostlivosť a odhodlanie zameral na ochranu a regeneráciu lokálnych miest, a pritom rešpektoval lokálne miesta ostatných, vyriešenie klimatickej krízy by bolo prostým vedľajším efektom. Ak by sme usilovali o uzdravenie a ochranu každého riečneho ústia, každého lesa, každej mokrade, každého kúska poškodenej a vyprahnutej zeme, každého koralového útesu, každého jazera a každej hory, zastavilo by to väčšinu ťažobných vrtoch a potrubí a biosféra samotná by sa stala omnoho rezilientnejšou.

O autorovi

CHARLES EISENSTEIN je rečník a spisovateľ, ktorý sa zameriava na témy civilizácie, vedomia, peňazí a kultúrnej evolúcie. Jeho krátke virálne videá a online eseje ho etablovali ako sociálneho filozofa a intelektuála alternatívnej kultúry, ktorý sa celkom vymyká akýmkoľvek žánrom. Eisenstein promoval 1989 na Yale University v odboroch matematika a filozofia a nasledujúcich desať rokov pôsobil prekladateľ z čínštiny do angličtiny. Je autorom kníh *Sacred Economics* (2011), *The Ascend of Humanity* (2013), *The More Beautiful World Our Heart Knows Is Possible* (2013, česky 2017)

a *Climate – A New Story* (2018, slovensky 2020). V súčasnej dobe žije v mestečku Camp Hill v Pensylvánii. Ďalšie informácie o autorovi a o jeho knihách nájdete na webových stránkach www.charleseisenstein.net.

Je možné, že klimatická zmena ani celková ekologická kríza sa vôbec netočia okolo prežitia nášho druhu. Možno ich vnímať aj ako iniciáciu do celkom novej orientácie. Otázka v takom prípade nie je, či dokážeme prežiť, ale ako chceme žiť. Nejde ani tak o to, ako dosiahnuť udržateľnosť, ako skôr o to, čo chceme udržať.

Klimatickú zmenu chceme vyriešiť pomocou kvantitatívnych metód a sebastredného nastavenia mysle, ktoré sú nám dobre známe, pretože tento spôsob sa nijako nedotýka základov našej spoločnosti. Spomedzi všetkých naratívov, prostredníctvom ktorých je možné pristúpiť k zmene klímy alebo k iným globálnym výzvam, si naša kultúra volí ten, ktorý len zachováva status quo.

Charles Eisenstein nás pozýva k vytvoreniu celkom odlišného typu vzťahu, v ktorom by sme planétu a všetky jej ekosystémy a druhy pokladali za hodnotné samé o sebe či dokonca posvätné – nielen v našom vnímaní a myslení, ale aj na úrovni nášho konania.

Jeho kniha ponúka víziu a kultúrny príbeh, ktoré nás môžu zo sebastredného nazerania vytvoreného našou industriálnou spoločnosťou oslobodiť. Miesto nulového dopadu navrhuje pozitívny dopad. Miesto nezanechávania stôp navrhuje zanechávanie krásnych stôp alebo zanechávanie uzdravujúcich stôp.

Miesto nulovej stopy krásna stopa

Inštitút Gaia

ISBN 978-80-973281-1-5

